

294. f. 30

9-194-2

2

2
C. C. T A C I T I *K*

D I A L O G U S

D E O R A T O R I B U S,

E X E D I T I O N E

G A B R I E L I S B R O T I E R

ad alteram Joh. Aug. Ernesti collatâ.

A C C E S S E R U N T

S U P P L E M E N T U M D I A L O G I

a G. B R O T I E R,

E T

B R E V I S S U M M A P RÆC E P T O R U M

D E A R T E D I G E N D I

E X T R I B U S C I C E R O N I S

L I B R I S D E O R A T O R E C O L L E C T A

a J A S O N E D E N O R E S.

L O N D I N I A

1789.

B R E V I A R I U M
D I A L O G I
D E O R A T O R I B U S,
E T S U P P L E M E N T I.

I. *PRÆFATIO*, scribendique dialogi occasio.
II. Personæ, Curiatus Maternus, *M. Aper*, *Julius Secundus*. III. Maternum poetam a poeti-
cis studiis avocare studet Secundus. IV. Excusat
se Maternus. V. Instat Aper; & contendit utili-
tate, voluptate, dignitate, famâ oratoriam artem
arti poeticæ anteponendam. VIII. Quod Marcelli
Eprii & Crispi Vibii exemplis & opibus confirmat.
IX. Contrà poeticæ inanem & infructuosam lau-
dem esse. X. Hortatur ergo Maternum ut ab au-
ditoriis & theatris ad forum causasque se conver-
tat. XI. Maternus poetas defendit. XII. Iis
pura, innocentia, divina sunt studia: magna fama.
XIII. Speciosæ opes: felix contubernium. Inquieta
verò & anxia oratorum vita. XIV. Hæc trac-
tantibus, intervenit Vipstanus *Messala*. Is anti-
quorum admirator, recentium contemptor, *Aprum* a
novorum rhetorum more ad antiquorum oratorum
formam trahere nititur. XV. Inde de antiquis &
recentibus disputatio. XVI. In antiquorum vene-
rationem conspirant *Messala*, *Secundus*, & *Ma-
ternus*. Aper antiquos insectatur, & sæculi sui
partes tuetur. XVII. Incertum enim esse & ob-

B

scurum antiquorum nomen. XVIII. *Plures quoque eloquentiæ species.* *Malignitate humanâ, vetera in laude, præsentia in fastidio esse.* XIX. *Cassum Severum, quem antiquitatis terminum constituant, non inscitiâ, sed judicio & intellectu ad novum dicendi genus se translusisse.* XX. *Multa veteris eloquentiæ vitia.* *Recentem esse lætiorem & pulchriorem.* XXI. *De Calvo, Cælio, C. Cæsare, Bruto, eorum Ciceronisque carminibus, de Afinio & Corvino judicia.* XXII. *Ciceronis laudes & vitia.* XXIII. *Summam eloquentiæ artem esse, antiquorum egregia quæque imitari, & a recentibus feliciter reperta miscere.* XXIV. *Maternus Messalam hortatur non ad laudationem antiquorum, quos fama sua satiis laudat, sed ut causas, cur in tantum ab eorum eloquentiâ præsens ætas recesserit, aperiatur.* XXV. *Messala quædam tamen de antiquorum nomine, & judicia de Calvo, Afnio, Cæsare, Cælio, Bruto, Cicerone, retractat.* XXVI. *C. Gracchum, L. Crassum laudat.* Mæcenatem verò, Gallionem & Cassum Severum reprehendit. XXVII. *Messalam longius vagantem ad propositum retrahit Maternus.* XXVIII. *Causas ergo cur eloquentia ceteraque artes a vetere gloriâ desiverint adfert Messala, desidiam juventutis, negligentiam parentum, inscientiam præcipientium, & oblivionem moris antiqui.* XXXIII. *Hæc cùm evolveret Messala, eum reflectantem impellit Maternus, ut prosequatur, & quomodo veteres ingenia alerent, doceat.* XXXIV. *Messala veteris juvenum institutionis artes explicat.* XXXV. *Recentioris vitia retegit.* At in hac parte mutilus est Messalæ sermo. Periit integra Julii Secundi oratio. In Materno desunt quoque

initia. Quæ desiderantur supplere juvat, ut facilius sit hujusc dialogi sensum adsequi, ejusque utilitates percipere. 1. *Retectis prævæ institutionis vitiis, Messala juvenum inscitiam, cùm ad veros judices ventum est, explodit, eosque, sine ullâ publici privatique juris experientiâ, exili tantum elegantiâ turgidâve granditate ridiculos scenicisque præceptorum suorum artibus instructos prodire ostendit.* 2. *Histrionicâ hac institutione perditam esse eloquentiam concludit.* 3. *Maternum & Secundum hortatur ut altiores alias, si quæ sint, causas aperiant.* 4. *Julius Secundus non tam novas corruptæ eloquentiæ causas expromit, quâm a Messalâ allatas explicat, earumque originem demonstrat.* 5. *Mutatâ nempe republicâ, mutata sunt ingenia; & sub Principibus non eloquentia, sed ingenii fama, curæ fuit. In Annæo Senecâ cœpit illa ingenii prurigo.* 6. *Eius exemplo & fortunâ fuit incitata.* 7. *Neque priscis Vespasiani virtutibus repressa. Immo in dies audacior forum irrupit.* 8. *Suasque in laudes subsellia conduxit, duce Largio Licinio.* 9. *Fessam tantis propudiis eloquentiam cessasse ait Julius Secundus; Maternumque iis deterritum Musas esse sectatum.* 10. *Fatetur Maternus se irrepentibus in forum vitiis fuisse commotum; trahente tamen naturâ, ad Musarum castra transfugisse.* 11. *Mox ut motam quæstionem dirimat, eloquentiæ disertique generis dicendi vices atque ingenia expendit: Rhetoribus irdulget. Quintilianum laudat.* 12. *Nec miratur eloquentiam desissè, quæ Ciceroni superstes esse non valuit.* 13. *Neque Principum arbitrii erat accommodata. Nusquam enim eloquen-*

tiam esse, nisi ubi sit libertas. 14. Inde tantam eloquentiæ vim fuisse in Demosthene. Cetera habet Tacitus. XXXVI. Ipsâ temporum perturbatione & licentiâ, cum vigeret respublica, eloquentiam olim valuisse. XXXVII. Iis temporibus neminem magnam potentiam sine eloquentiâ fuisse consecutum. XXXVIII. Cn. Pompeium eloquentiæ nocuisse, cum eam adstrinxit, frenosque ei imposuit. XXXIX. Immo ipsis oratorum pœnulis fractam eam fuisse & dejectam, quod pompâ plausuque indigeat. XL. Probitate quoque & modestiâ eam elanguisse, cum naturâ sit contumax, temeraria & arrogans. XLI. Pro varietate ergo temporum variam fuisse eloquentiam; suasque esse quibusvis temporibus laudes & utilitates. XLII. Dialogi conclusio.

Habitus est hic dialogus.

A. U. C. J. C.

ccccxxviii. 75. Coss. FLAVIO VESPASIANO
Aug. VI,
TITO VESPASIANO
Cæsare IV.

C. CORNELII

TACITI

DIALOGUS

DE ORATORIBUS.

ACCESSIT SUPPLEMENTUM,

Auctore GABRIELE BROTIER.

SÆPE ex me requiris, Juste Fabi, cur, cùm priora sæcula tot eminentium oratorum ingenii gloriâque effloruerint, nostra potissimum ætas deserta, & laude eloquentiæ orbata, vix nomen ipsum oratoris retineat: neque enim ita appellamus nisi antiquos: horum autem temporum diserti, causidici, & advocati, & patroni, & quidvis potius, quæm oratores vocantur. Cui percunctioni tuæ respondere, & tam magnæ quæstionis pondus excipere, ut aut de

ingeniis nostris malè existimandum sit, si idem adsequi non possumus, aut de iudiciis, si nolumus, vix hercule auderem, si mea sententia proferenda, ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eamdem hanc quæstionem pertractantes, juvenis admonitum audivi. Ita non ingenio, sed memoriâ ac recordatione opus est, ut quæ a præstantissimis viris & excogitata subtiliter & dicta graviter accepi, cùm singuli diversas, vel easdem, sed probabiles causas adferrent, dum formam sui quisque & animi, & ingenii redderet, iisdem nunc numeris, iisdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis: neque enim defuit, qui diversam quoque partem suscipiet, ac multùm vexatâ & irrisâ vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingenii anteferret.

II. NAM postero die, quâm *Curiatius Maternus* Catonem recitaverat, cùm offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdiæ argumento suâ oblitus, tantùm Catonem cogitasset, eâque de re per Urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum *M. Aper*, & *Julius Secundus*,

celeberrima tum ingenia fori nostri : quos ego in judiciis non utrosque modò studiosè audiebam, sed domi quoque & in publico affectabar, mirâ studiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum, & disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperem : quamvis malignè plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam in institutione & literis famam eloquentiæ consecutum. Nam & Secundo purus, & pressus, &, in quantum satis erat, profluens sermo non defuit : & Aper communi eruditione imbutus, conteinebat potius literas quam nesciebat, tamquam majorem industriæ & laboris gloriam habiturus, si ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, & quem pridie recitaverat, librum intra manus habentem, deprehendimus.

III. TUM *Secundus* : Nil ne te, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quominus offendas Catonis tui ames ? An ideo librum istum apprehendisti, ut diligentius retractares, & sublatis, si quæ pravam in-

terpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem, non quidem meliorem, sed tamen securiorem? Tum *ille*, Leges tu quidem si volueris, & agnosces, quæ audiisti: quòd si qua omisit Cato, sequenti recitatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam disposui jam, & intra me ipse formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem festino, ut dimissâ priore curâ, novæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeò te tragœdiæ istæ non satiant, inquit *Aper*, quomodo, omisssis orationum & causarum studiis, omne tempus modò circa Medeam, ecce nunc circa Thyesten, consumas? cùm tot amicorum causæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix sufficeres, etiam si non novum tibi ipse negotium importasses, Domitium, & Catonem: id est, nostras quoque historias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares.

IV. Et *Maternus*, Perturbarer hac tuâ severitate, nisi frequens & assidua nobis contentio jam propè in confuetudinem vertisset. Nam nec tu agitare & insequi poetas intermittis, & ego, cui desidiam advocatum objicis, quotidianum hoc patrocinium

DIALOGUS DE ORATORIBUS. 9

defendendæ adversùs te poeticæ exerceo. Quò lætor magis, oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod jampridem opto, suâ quoque auctoritate compellat, ut omissis forensium causarum angustiis, in quibus satis mihi superque sudatum est, sanctiorem istam & angustiorem eloquentiam colam.

V. Ego verò, inquit *Secundus*, antequam me judicem *Aper* recuset, faciam, quod probi & modesti judices solent, ut in his cognitionibus se excusent, in quibus manifestum est, alteram apud eos partem gratiâ prævalere. Quis enim nescit, neminem mihi conjunctiorem esse & usu amicitiæ, & adſiduitate contubernii, quām Saleum Bassum, cùm optimum virum, tum absolutissimum poetam? porro si poetica accusatur, non alium video reum locupletiorem. Securus sit, inquit *Aper*, & Saleius Bassus, & quisquis aliis studium poeticæ & carminum gloriam fovet, cùm causas agere non possit. Ego enim, quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar, Maternum societate plurium defendi: sed & ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam,

quâ parare simul & tueri amicitias, ad-
sciscere nationes, complecti provincias pos-
sit, amittit studium, quo non aliud in civi-
tate nostrâ vel ad utilitatem fructuosius, vel
ad dignitatem amplius, vel ad Urbis famam
pulchrius, vel ad totius imperii atque om-
nium gentium notitiam illustrius excogi-
tari potest. Nam si ad utilitatem vitæ omnia
confilia factaque nostra dirigenda sunt, quid
erit tutius, quâm eam exercere artem, quâ
semper armatus præsidium amicis, opem
alienis, salutem periclitantibus, invidis verò
& inimicis metum & terrorem ultro feras,
ipse securus, & velut quâdam perpetuâ po-
tentia ac potestate munitus? cuius vis &
utilitas, rebus prospere fluentibus, aliorum
præsidio & tutelâ intelligitur: si proprium
periculum increpuit, non hercule lorica,
aut gladius in acie firmius munimentum,
quâm reo & periclitanti eloquentia, præ-
sidium simul & telum, quo propugnare pa-
riter, & incessere, vel in judicio, sive in
senatu, sive apud Principem possis. Quid
aliud infestis patribus nuper Eprius Mar-
cellus, quâm eloquentiam suam oposuit?
qui accinctus & minax, disertam quidem,
sed inexcitatam, & ejusmodi certaminum

DIALOGUS DE ORATORIBUS. II

rudem Helvidii sapientiam elusit. Plura de utilitate non dico, cui parti minimè contradictrum Maternum meum arbitrer.

VI. AD voluptatem oratoriæ eloquentiæ transeo, cuius jucunditas, non uno aliquo momento, sed omnibus propè diebus, & propè omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honestas nato, quām videre plenam semper & frequentem domum suam concursu splendidissimorum hominum ? idque scire, non pecuniæ, non orbitati, neque officii alicujus administrationi, sed sibi ipsi dari ? illos quinimmo orbos, & locupletes, & potentes venire plerumque ad juvenem, & pauperem, ut aut sua, aut amicorum discrimina commendent. Ullane tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quām spectare homines veteres, & senes, & totius Urbis gratiâ subnixos, in summâ omnium rerum abundantia confitentes, id quod optimum sit, se non habere ? Jam verò, qui togatorum comitatus, & egressus ! quæ in publico species ! quæ in judiciis veneratio ! quod gaudium consurgendi adsistendique inter tacentes, in unum conversos : coire populum, & circumfundi

coram, & accipere affectum quemcumque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis exposita, percenseo. Illa secretiora, & tantum ipsis orantibus nota, majora sunt. Sive accuratam meditatamque adfert orationem; est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus & constantia: sive novam & recentem curam non sine aliquâ trepidatione animi adtulerit, ipsa sollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipsius temeritatis vel præcipua jucunditas est. Nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiiora tamen, quæ suâ sponte nascuntur.

VII. **E**QUIDEM ut de me ipse fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clavus obesus est, vel quo homo novus, & in civitate minimè favorabili natus, quæsturam, aut tribunatum, aut præturam accipi: quâm eos, quibus mihi, pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum prospere defendere, aut apud centumviros causam aliquam feliciter orare, aut apud Principem ipsos illos libertos & procuratores Principum tueri &

defendere datur. Tum mihi supra tribunatus, & præturas, & consulatus ascendere videor, tum habere, quod in se, non in alio, oritur, nec codicillis datur, nec cum gratiâ venit. Quæ fama & laus cujusvis artis cum oratorum gloriâ comparanda est, qui non illustres in Urbe solùm apud negotiosos & rebus intentos, sed etiam apud juvenes & adolescentes, quibus modò recta & indoles est, & bona spes suâ? Quorum nomina priùs parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus imperitum, & tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat, & digito demonstrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis suis auditos, cùm primùm Urbem attigerunt, requirunt, ac vultus agnoscere concupiscunt.

VIII. AUSIM contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus sum, & Crispum Vibium (libentiùs enim novis & recentibus, quâm remotis & obliteratis exemplis utor) non minùs esse in extremis partibus terrarum, quâm Capuæ, aut Vercellis, ubi nati dicuntur: nec hoc illi altè rive ter millies festertium præstat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri

eloquentiæ beneficio venisse, sed ipsa eloquentia, cuius numen. & cælestis vis multa quidem omnibus sæculis exempla edidit, ad quantam usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, ut suprà dixi, proxima, & quæ non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda haberemus. Nam quò sordidiùs & abjectiùs nati sunt, quóque notabilior paupertas & angustia rerum nascentes eos circumsteterunt, eò clariora, & ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem illustriora exempla sunt: quòd sine commendatione natalium, sine substantiâ facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentissimi sunt civitatis, ac, donec libuit, principes fori, nunc principes in Cæsaris amicitiâ agunt feruntque cuncta, atque ab ipso Principe cum quâdam reverentiâ diliguntur. Quia Vespasianus, venerabilis senex, & patientissimus veri, bene intelligit, ceteros quidem amicos suos niti iis, quæ ab ipso acceperint, quæque ipsi accumulare, & in alios congerere promptum est: Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod non a Principe acceperint,

nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli, & statuæ, quæ neque ipsa tamen negliguntur: tam hercule, quam divitiæ, & opes, quas facilius invenies, qui vituperet, quam qui fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentiâ causis forensibus & oratorio studio dederunt.

IX. NAM carmina & versus, quibus totam vitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem & infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa, & quæ deinde dictatorus sum, aures tuæ, o Materne, respulant, cui bono est, si apud te Agamemnon, aut Jason disertè loquitur? quis ideo domum defensus, & tibi obligatus reddit? Quis Saleium nostrum, egregium poetam, vel, si hoc honorificentius est, præclarissimum vatem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe, si amicus ejus, si propinquus, si denique ipse in aliquod nego-

tiūm inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te, Materne, non, quia poeta es, neque ut pro eo versus facias: hi enim Basso domi nascuntur, pulchri quidem & jucundi: quorum tamen hic exitus est, ut, cūm toto anno, per omnes dies, magnā noctiūm parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultiō & ambire cogatur, ut fint, qui dignentur audire: & ne id quidem gratis: nam & domum mutuantur, & auditorium exstruit, & subsellia conductit, & libellos dispergit: & ut beatissimus recitationem ejus eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herbā vel flore præcepta, ad nullam certam & solidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cuiusquam beneficium, sed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucrē. Laudavimus nuper, ut miram & eximiam Vespasiani liberalitatem, quōd quingenta festertia Basso donasset. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri: quantō tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum ingenium propitiare, suam experiri libera-

litarum? Adjice quod poetis, si modò dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda conversatio amicorum, & jucunditas Urbis, deferenda cetera officia, utque ipsi dicunt, *in nemora & lucos*, id est, in solitudinem recedendum est.

X. NE opinio quidem & fama, cui soli serviunt, & quod unum esse pretium omnis sui laboris fatentur, æquè poetas quam oratores sequitur: quoniam mediocres poetas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam Urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotus quisque, cum ex Hispaniâ, vel Asiâ, ne quid de Gallis nostris loquamur, in Urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeò si quis requirit, & semel vidit, transit & contentus est; ut si picturam aliquam, vel statuam vidisset. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos, quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, si modò in hac studiorum parte oblectare otium, & nomen inserere possunt famæ: ego verò omnem eloquentiam omnesque ejus partes sacras & vene-

rabiles puto : nec solūm cothurnum vestrūm, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque jucunditatem, & elegorum lafcivias, & iamborum amaritudinem, & epigrammatum lusus, & quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponden-dam ceteris aliarum artium studiis credo : sed tecum mihi, Materne, res est, quòd, cùm natura tua in ipsam arcem eloquentiæ ferat, errare mavis, & summa adeptus, in levioribus subsiftis. Ut si in Græciâ natus es, ubi ludicras quoque artes exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires dii dedissent, non paterer immanes illos ad pugnam datos lacertos, levitate ja-culi aut jactu disci vanescere : sic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad causas & ad vera prælia voco : cùm præ-sertim ne ad id quidem consurgere possis, quod plerisque patrocinatur, tamquam mi-nus obnoxium sit offendere poetarum, quàm oratorum studium. Effervescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro ami-co aliquo, sed quod periculosius est, pro Catone offendis : nec excusatur offensa necessitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitæ & subitæ dictionis impetu :

meditatus videris elegisse personam notabilem, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid responderi possit: hinc ingentes ex his assensus, hinc in ipsis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis & securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem: nobis satis sit privatas & nostri sæculi controversias tueri, in quibus expressis si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata sit fides, & libertas excusata.

XI. QUÆ cum dixisset Aper acrius, ut solebat, & intento ore: remissus & subridens *Maternus*, Paravi, inquit, me, non minùs diu accusare oratores, quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar ut a laudatione eorum digressus detrectaret poetas, atque carminum studium prosterneret: arte quâdam mitigavit, concedendo his, qui causas agere non possent, ut versus facerent. Ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid & eniti fortasse possum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auspicatus sum, tum quidem, cum in *Nerone* improbam, & studiorum quoque sacra

profanantem Vatinii potentiam fregi: & hodie si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum, quām orationum gloriā partum: ac jam me sejungere a forensi labore constitui, nec comitatus istos, & egressus, aut frequentiam salutationum concupisco: non magis quām æra, & imagines, quæ etiam, me nolente, in domum meam inruperunt. Nam statum hucusque ac securitatem melius innocentia tueor, quām eloquentia: nec vereor, ne mihi umquam verba in senatu, nisi pro alterius discrimine, facienda sint.

XII. NEMORA verò, & luci, & secretum ipsum, quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quòd nec in strepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primùm habitu cultuque commoda mortalibus, in illa casta, & nullis contacta vitiis, pectora influxit: sic oracula loquebantur. Nam lucrosæ hujus, & sanguinantis eloquentiæ usus, recens, & malis

moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud, &, ut more nostro loquar, aureum sacerdotum, & oratorum & criminum inops, poetis & vatibus abundabat, qui benefacta canerent, non qui malè admissa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut augustior honor: primum apud deos, quorum proferre responfa, & interesse epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos sacrosque reges, inter quos neminem caudicorum, sed Orphea ac Linum, ac si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus: vel, si haec fabulosa nimis & composita videntur, illud certe mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero, quam Demostheni, apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam Lysiæ, aut Hyperidis includi: plures hodie reperies, qui Ciceronis gloriam, quam qui Virgilii detrectent. Nec ullus Afinii aut Mefistalæ liber tam illustris est, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyestes.

XIII. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquietâ & anxiâ oratorum

vitâ: licet illos certamina & pericula sua ad consulatus evexerint: malo securum & secretum Virgilii secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratiâ caruit, neque apud populum Romanum notitiâ. Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, & fortè præsentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuate famæ, cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præsenti fortunâ concupiscendum? quòd timent? an quòd timentur? quòd cùm quotidie aliquid rogentur, hi, quibus præstant, indignantur? quòd alligati cum adulacione, nec imprudentibus umquam satis servi videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me verò dulces, ut Virgilius ait, Musæ, remotum a sollicitudinibus, & curis, & necessitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontes ferant: nec insanum ultrà & lubricum forum, fa-

mamque pallentem, trepidus experiar: non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeam, quām quod possim, cui velim, relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet: statuarque tumulo non mæstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoriā mei, nec consulat quisquam, nec roget.

XIV. Vix dum finierat Maternus, concitatus & velut instinctus, cùm *Vipſtanius* *Meffala* cubiculum ejus ingressus est, suspicatusque ex ipsā intentione singulorum, altiorem inter eos esse sermonem: Num parum tempestivus, inquit, intervēni, secretum consilium & causæ alicujus meditationem tractantibus? Minimè, minimè, inquit *Secundus*; atque adeò vellem matruius intervenisſes: delectaſſet enim te & *Apri* nostri accuratissimus sermo, cùm *Maternum*, ut omne ingenium ac ſtudium ſuum ad causas agendas converteret, exhortatus est, & Materni pro carminibus suis læta, utque poetas defendi decebat, audentior, & poetarum quām oratorum ſimilior oratio. *Me* verò, inquit, & sermo

ipse infinitâ voluptate adfecisset, atque id ipsum delectat, quòd vos viri optimi & temporum nostrorum oratores, non fo-rensibus tantùm negotiis, & declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed ejus- modi etiam disputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & litera- rum jucundissimum oblectamentum, cùm vobis qui illa disputationis, adferunt, tum eti- am his, ad quorum aures pervenerint. Ita- que hercule non minùs probari video in te, Secunde, quòd Julii Asiatici vitam com- ponendo, spem hominibus fecisti plurium ejusmodi librorum, quàm in Apro, quòd nondum a scholasticis controversiis recessit; & otium suum mavult novorum rhetorum more, quàm veterum oratorum, consu- mere.

XV. TUM *Aper*, Non desinis, Messala, vetera tantùm & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia inridere atque contemnere. Nam hunc tuum sermonem sàpe excepisti, cùm oblitus & tuæ, & fratriis tui eloquentiæ, neminem hoc tempore ora- torem esse contuleres. Atque ideo credo audaciùs, quòd maligni in iis opinionem non verebaris, cùm eam gloriam, quam

tibi alii concedunt, ipse tibi denegares. Neque illius, *inquit*, sermonis mei pænitentiam ago, neque aut Secundum, aut Maternum, aut te ipsum, Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrūm, ut causas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquirō: & quod quibusdam solutio est, mihi auget quæstionem, quia video etiam Graiis accidisse, ut longius absit *Æschine* & *Demosthene* Sacerdos iste Nicetes, & si quis alias Ephesum vel Mitylenas contentis scholasticorum clamoribus quatit, quām Afer, aut Africanus, aut vos ipsi a Cicerone, aut Asinio recessistis.

XVI. MAGNAM, *inquit Secundus*, & dignam tractatu quæstionem movisti: sed quis eam justius explicaverit, quām tu, ad cuius summam eruditionem & præstantissimum ingenium cura quoque & meditatio accessit? Et *Meffala*, Aperiam, *inquit*, cogitationes meas, si illud a vobis antè impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adjuvetis. Pro duobus *inquit Ma-*

D

ternus, promitto: nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quām nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, & tu paullo antē dixisti, & ipse satis manifestus est jādudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. Non enim, inquit *Aper*, inauditum & indefensum sæculum nostrum patiar hac vestrâ conspiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum ætatem significatione istâ determinetis? Ego enim cùm audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo; ac mihi verfantur ante oculos Ulysses & Nestor, quorum ætas mille fere & trecentis annis sæculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem & Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi & Alexandri temporibus floruisse: ita tamen ut utriusque superstites essent. Ex quo apparet, non multò plures quām cccc annos interesset inter nostram & Demosthenis ætatem: quod spatiū temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur: si ad naturam sæculorum & respectum immensi hujus

ævi, perquām breve, & in proximo est. Nam si, ut Cicero in Hortensio scribit, “is est magnus & verus annus, quo eadem positio cæli siderumque, quæ cùm maximè est, rursum existet, isque annus horum, quos nos vocamus, annorum XII M DCCCCLIV complectitur;” incipit Demosthenes vester, quem vos veterem & antiquum singitis, non solum eodem anno quo nos, sed fere eodem mense existisse.

XVII. SED transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrip- pam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis anteponere soletis: sed Ciceronem, & Cæsarem, & Cœlium, & Calvum, & Brutum, & Asinium, & Messalam: quos quidem cur antiquis temporibus potius adscribatis, quām nostris, non video: nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe & Pansâ consulibus, ut Tiro libertus ejus scripsit, septimo Idus Decembris occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansæ & Hirtii se & Q. Pedium consules suffecit: statue sex & quinquaginta annos, quibus mox divus Augustus rempublicam rexit: adjice Tiberii tres &

viginti, & prope quadriennium Caii, ac bis quaternosdenos Claudii & Neronis annos, atque ipsum Galbae, & Othonis, & Vitellii unum annum, ac sextam jam felicis hujus principatus stationem, quâ Vespasianus rem publicam fovet, centum & viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipse ego in Britanniâ vidi senem, qui se fateretur ei pugnæ interfuisse, quâ Cæfarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere adgressi sunt. Ita si eum, qui armatus C. Cæfari restitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in Urbem pertraxisset, idem Cæfarem ipsum & Ciceronem audire potuit, & nostris quoque actionibus interesse. Proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui se a divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant: ex quo colligi potest, & Corvinum ab illis & Asinius audiri potuisse. Nam Corvinus in medium usque Augusti principatum, Asinius pæne ad extremum duravit. Nec dividatis sæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoscere ac velut conjungere & copulare potuerunt.

XVIII. Hæc ideo prædixi, ut si qua, ex horum oratorum famâ gloriâque, laus temporibus adquiritur, eamdem docerem in medio sitam, & propiorem nobis, quâm Ser. Galbæ, C. Carboni, quosque alios antiquos meritò vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes, & quos utinam nullâ parte imitatus esset Calvus vester, aut Cœlius, aut ipse Cicero? Agere enim fortiùs jam & audentiùs volo, si illud antè prædixero, mutari cum temporibus formas quoque & genera dicendi. Sic Catoni seni comparatus C. Gracchus, plenior & uberior; sic Graccho politior & ornatiior Crassus; sic utroque distinctior, & urbanior, & altior Cicero; Cicerone mitior Corvinus, & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro, quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures species deprehendi; nec statim deterius esse, quod diversum est: vitio autem malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium

Cæcum magis mirarentur? Satis constat ne Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus, & tumens, nec satis pressus, sed supra modum exsultans, & superfluens, & parum Atticus videretur. Legistis utique & Calvi & Bruti ad Ciceronem missas epistolas: ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem & attritum, Brutum autem otiosum atque disjunctum. Rursumque Ciceronem a Calvo quidem malè audiisse, tamquam solutum & enervem: a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse. Sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est.

XIX. NAM quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituerent solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum adfirmant flexisse ab illâ vetere, atque directâ dicendi viâ: non infirmitate ingenii, nec inscitiâ literarum, transtulisse se ad id dicendi genus contendo, sed judicio & intellectu. Vedit namque, ut paullo antè dicebam, cum conditione temporum ac diversitate

aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Facilè perferebat prior iste populus, ut imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spatia: atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. Ita verò longa principiorum præparatio, & narrationis altè repetita series, & multarum divisionum ostentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridissimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: quod si quis odoratus philosophiam, atque ex eâ locum aliquem orationi suæ inferebat, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum: erant enim hæc nova & incognita: & ipsorum quoque oratorum paucissimi præcepta rhetorum, aut philosophorum placita, cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cùm vix in cortinâ quisquam adfistat, qui elementis studiorum & si non instructus, at certè imbutus sit, novis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos judices, qui vi, aut potestate, non jure & legibus cognoscunt, & nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec exspectandum habent oratorem, dum

illi libeat de ipso negotio dicere, sed sæpe ultro admonent, atque aliò transgredientem revocant, & festinare se testantur.

XX. *Quis* nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis suæ præfantem? quælia sunt fere principia Corvini. *Quis* quinque in Verrem libros exspectabit? *Quis* de exceptione & formulâ perpetietur illa immensa volumina, quæ pro M. Tullio, aut A. Cæcinâ legimus? *Præcurrit* hoc tempore judex dicentem, & nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore & cultu descriptionum invitatus & corruptus est, aversatur dicentem. *Vul-* *gus* quoque adſistentium, & adfluens & vagus auditor, adſuevit jam exigere læti-
tiam, & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis tristem & im-
pexam antiquitatem, quâm si quis in scenâ, *Roscii*, aut *Turpionis Ambivii* exprimere gestus velit. Jam verò juvenes, & in ipsâ studiorum incude positi, qui profectus sui causâ oratores ſectantur, non ſolùm audire, sed etiam referre domum aliquid illustre & dignum memoriâ volunt. *Traduntque* in-
vicem, ac ſæpe in colonias ac provincias suas ſcribunt, ſive in suis aliquis argutâ &

brevi sententiâ effulgit, sive locus exquisito & poetico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poeticus decor, non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus & judiciis obtemperans nostrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exstinet. Neque ideo minùs efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim si infirmiora horum temporum tempora credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent & auro radiantur?

XXI. EQUIDEM fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix rīsum, in quibusdam autem vix somnum tenere, nec unum de populo Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc ossa & hanc maciem probant. Ipse mihi Calvus, cùm unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in unâ aut alterâ oratiunculâ satisfacit: nec dissentire ceteros ab hoc meo judicio video: quotus enim quisque Calvi in Asitium, aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus

versantur accusationes, quæ in Vatinium inscribuntur, ac præcipuè secunda ex his oratio: est enim verbis ornata, & sententiis auribus judicum accommodata: ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse quid melius esset, nec voluntatem quin sublimius & cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. Quid? ex Cœlianis orationibus? nempe hæ placent, si non universæ, at partes earum, in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, & lians compositionis, & inconditi sensus redolent antiquitatem: nec quemquam adeò antiquarium puto, ut Cœlium ex eâ parte laudet, quâ antiquus est. Concedamus sanè C. Cæsari, ut propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum, minus in eloquentiâ effecerit, quâm divinum ejus ingenium postulabat: tam hercule, quâm Brutum philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse famâ suâ, etiam admiratores ejus fatentur: nisi fortè quisquam aut Cæsaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Déjotaro rege, ceterosque ejusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui & carmina eorumdem miratur: fecerunt enim

& carmina, & in bibliothecas retulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinus quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter Menenios & Appios studuisse. Pacuvium certe, & Accium, non solum tragœdiis, sed etiam orationibus suis expressit: adeò durus & siccus est. Oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in quā non eminent venæ, nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra, & exsurgit toris, ipsosque nervos rubor tegit & decor commendat. Nolo Corvinum insequi, quia non per ipsum stetit, quominus lætitiam nitoremque nostrorum temporum exprimeret: viderimus, inquam judicio ejus vis aut animi, aut ingenii suffecerit.

XXII. AD Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus suis fuit, quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat: nec ullâ re magis ejusdem ætatis oratores præcurrerit, quam judicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit, & compositioni artem: locos quoque lætiores atten-

tavit, & quasdam sententias invenit; utique in his orationibus, quas senior jam & juxta finem vitæ composuit, id est, postquam magis profecerat, usque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus est. Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis: latus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus, tardè commovetur, raro incalescit: pauci sensus aptè & cum quodam lumine terminantur: nihil excerpere, nihil referre possis: & velut in rudi ædificio, firmus sanè paries & duraturus, sed non satis expolitus & splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbre ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet: non è solùm instrui suppellestile, quæ necessariis usibus sufficiat, sed sit in apparatu ejus & aurum, & gemmæ, ut sumere in manus, & aspicere saepius liceat: quædam verò procul arceantur, ut jam obliterata & olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tardâ & inertî structurâ, in morem Annalium, componantur: fugiat fœdam & infulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec

emnes clausulas uno & eodem modo terminet.

XXIII. NOLO irridere rotam *fortunæ*, & *jus Verrinum*, & illud tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sententiâ positum, *esse videatur*. Nam & hoc invitus retuli, & plura omisi, quæ tamen sola mirantur atque exprimunt hi, qui se antiquos oratores vocant: neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos, qui *Lucilium* pro *Horatio*, & *Lucretium* pro *Virgilio* legunt: quibus eloquentia tui *Audiodii Bassi*, aut *Servili Noniani*, ex comparatione *Sisennæ* aut *Varronis* fordet: qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, oderunt, *Calvi* mirantur: quos more prisco apud judicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeò mæsti & inculti, illam ipsam quam jactant sanitatem, non firmitate, sed jejunio, consequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingit, parum est ægrum non esse, fortem, & lætum, & alacrem volo:

E

propè abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. Vos verò, disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te, Messala, video lætissima quæque antiquorum imitantem: & vos, Materne ac Secunde, ita gravitati sensuum nitorem & cultum verborum miscetis; ea electio inventionis, is ordo rerum, & quotiens causa poscit, ubertas; ea, quotiens permittitur, brevitas, is compositionis decor, ea sententiarum planitas est, sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis, ut etiam si nostra judicia malignitas & invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.

XXIV. QUÆ cùm Aper dixisset, Agnoscitis ne, inquit *Maternus*, vim & ardorem Apri nostri? quo impetu sæculum nostrum defendit! quâm copiosè ac variè vexavit antiquos! quanto non solùm ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione & arte, ab ipsis mutuatus est, per quæ mox ipsos inceperet! Tuum tamen, Messala, promissum immutasse non debes: neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrorum, quamquam modò

laudati sumus, his, quos insectatus est Aper, comparamus: ac ne ipse quidem ita sentit, sed more veteri, & a vestris philosophis saepe celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. Exprome nobis, non laudationem antiquorum, satis enim illos fama sua laudat, sed causas, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus; cum præsertim centum & viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.

XXV. TUM *Messala*: Sequar a te præscriptam formam, Materne: neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum propriè antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est, five illos antiquos, five majores, five quo alio mavult nomine, appellat: dummodo in confessu sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno, si quominus fatetur, plures formas dicendi etiam iisdem saeculis, nendum diversis, extitisse. Sed quomodo inter Atticos ora-

tores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines, & Hyperides, & Lysias, & Lycurgus obtinent, omnium autem consensu hæc oratorum ætas maximè probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorumdem temporum disertos antecessit: Calvus autem, & Afinius, & Cæsar, & Cœlius, & Brutus, suo jure, & prioribus, & sequentibus anteponuntur: nec refert, quòd inter se specie differant, cùm genere consentiant. Ad strictior Calvus, numerosior Afinius, splendidior Cæsar, amerior Cœlius, gravior Brutus, vehementior, & plenior, & valentior Cicero; omnes tamen eamdem sanitatem eloquentiæ ferunt: ut si omnium pariter libros in manus sumpferis, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quamdam judicii ac voluntatis similitudinem & cognationem. Nam quòd invicem se obtrectaverunt, & sunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, sed hominum. Nam & Calvum, & Afinium, & ipsum Ciceronem credo solitos & invidere, & livere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis adfici: solum inter hos arbitror Brutum,

non malignitate, nec invidiâ, sed simpliciter, & ingenuè, judicium animi sui detexisse: an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæfari quidem invidisse? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & si quos alios antiquorum agitare non defistit, non exigit defensorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, ut nascenti adhuc, nec satis adultæ, defuisse.

XXVI. CETERUM si, omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi, malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassii matritatem, quâm calamistros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis: adeò melius est oratorem vel hirtâ togâ induere, quâm fucatis & meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immo, hercule, ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lasciviâ verborum, & levitate sententiarum, & licentiâ compositionis, histrionales modos exprimant: quodque vix auditu fas esse debeat, laudis, & gloriæ, & ingenii loco plerique jaçtant, cantari saltarique commentarios suos. Unde oritur illa fœda

& præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri tenerè dicere, histriones disertè saltare dicantur. Evidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur, qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magnâ parte librorum suorum plus vis habeat, quam fanguinis. Primus enim, contempto ordine rerum, omisâ modestiâ, ac pudore verborum, ipsis etiam, quibus utitur, armis incompositus, & studio ferendi plerumque detectus, non pugnat, sed rixatur. Ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipsarum virium robore, multum ceteros superat: quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere sustinuit. Ego autem exspectabam, ut incusato Asinio, & Cœlio, & Calvo, aliud novum agmen produceret, plurisque, vel certè totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cœsari, singulis demum singulos opponeremus. Nunc detrectasse nominatim antiquos oratores contentus, neminem sequentium laudare ausus est, nisi in publicum & in commune.

Veritus, credo, ne multos offendeteret, si paucos excerptisset: quotus enim quisque scholasticorum non hac suâ persuasione fruitur, ut se ante Ciceronem numeret, sed planè post Gabinianum?

XXVII. At ego non verebor nominare singulos, quò faciliùs, propositis exemplis, appareat, quibus gradibus fracta sit & diminuta eloquentia. Appropera, inquit *Maternus*, & potiùs exsolve promissum: neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me equidem in confessu est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare, paullo antè, planè mitiore eloquentiâ, & temporum nostrorum, miratus, antequam te Aper offendeteret maiores tuos laceffendo. Non sum, inquit, offensus Aprinâ disputatione; nec vos offendendi decebit: si quid fortè aures vestras perstringet; cùm sciatis hanc esse ejusmodi sermonum legem, judicium animi, citra damnum affectûs, proferre. Perge, inquit *Maternus*, & cùm de antiquis loquaris, utere antiquâ libertate, a quâ vel magis degeneravimus, quâm ab eloquentiâ.

XXVIII. Et *Messala*, non reconditas, Materne, causas requiris, nec aut tibi ipsi,

aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamsi mihi partes adsignatis proferendi in medium, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam, & ceteras artes, descivisse ab istâ vetere gloriâ, non inopâ hominum, sed desidiâ juventutis, & negligentiâ parentum, & inscientiâ præcipientium, & oblivione moris antiqui? quæ mala primùm in Urbe nata, mox per Italiam fusa, jam in provincias manant: quamquam nostra nobis notiora sunt. Ego de Urbe, & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur; si priùs de severitate ac disciplinâ majorum circa educandos formandosque liberos pauca prædixero. Jam primùm, suus cuique filius, ex castâ parente natus, non in cellâ emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & infervire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus omnis ejusdem familiæ soboles committeretur, coram quâ neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhonestum factu videretur. Ac non stu-

dia modò curasque, sed remissiones etiam lufusque puerorum, sanctitate quâdam ac verecundiâ temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsarî, sic Atiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus : quæ disciplina ac severitas eò pertinebat, ut sincera, & integra, & nullis pravitatibus detorta, uniuscujusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas, & five ad rem militarem, five ad juris scientiam, five ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret.

XXIX. AT nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus servis, plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. Horum fabulis & erroribus teneri statim & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in totâ domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat : quando etiam ipsi parentes nec probitati, neque modestiæ, parvulos adsuefaciunt, sed lasciviae & libertati ; per quæ paullatim impudentia irrebit, & sui alienique contemptus. Jam verò

propria & peculiaria hujus Urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor, & gladiatorum equorumque studia: quibus occupatus & obsefus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? Ne præceptores quidem illas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent: colligunt enim discipulos non severitate disciplinæ, nec ingenii experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulatio[n]is. Transeo prima dissentium elementa, in quibus & ipsis paru[m] elaboratur: nec in aucto-ribus cognoscendis, nec in evolvendâ antiquitate, nec in notitiâ vel rerum, vel hominum, vel temporum, satis operæ insumitur: sed expetuntur, quos rhetoras vocant: quorum professio quando primùm in hanc Urbem introducta fit, quamque nullam apud majores nostros auctoritatem habuerit, statim docuero.

XXX. REFERAM necesse est animum ad eam disciplinam, quâ usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor,

& quotidiana meditatio, & in omni genere studiorum exercitationes, ipsorum etiam continentur libris. Notus est nobis utique Ciceronis liber, qui Brutus inscribitur, in cuius extremâ parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) sua initia, suos gradus, suæ eloquentiæ velut quamdam educationem refert: se apud Q. Mucium jus civile didicisse; apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoi-cum omnes philosophiæ partes penitus hausisse: neque his doctribus contentum, quorum ei copia in Urbe contigerat, Achaiam quoque & Asiam peragrasse, ut omnem omnium artium varietatem complectere-tur. Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non musicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis scientiam ei defuisse. Ille dialecticæ subtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus causasque cognovit: ita enim est, optimi viri, ita ex multâ eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum scientiâ, exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia: neque oratoris vis & facultas, sicut ceterarum rerum, angustis & brevibus termi-

nis cluditur : sed is est orator, qui de omni quæstione pulchre, & ornatè, & ad persuadendum aptè dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

XXXI. Hæc sibi illi veteres persuadebant: ad hæc efficienda intelligebant opus esse, non ut rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accendentibus, controversiis linguam modò & vocem exercent, sed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de justo & injusto disputatur. Hæc enim est oratori subjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honestate dicimus, ita ut plerumque hæc ipsa invicem misceantur: de quibus copiosè, & variè, & ornatè nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humana-
nam, & vim virtutum, pravitatemque vi-
tiorum, & intellectum eorum, quæ nec in
virtutibus, neque in vitiis numerantur. Ex
his fontibus etiam illa profluunt, ut faci-
liùs iram judicis vel instiget, vel leniat,
qui scit quid ira; promptiùs ad misera-
tionem impellat, qui scit quid sit miseri-

cordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum : & prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum reposito. Sunt apud quos adstrictum, & collectum, & singula statim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur : apud hos dedisse operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, & æqualis, & ex communibus ducta sensibus oratio, magis delectat : ad hos permovendos mutuabimur a Peripateticis aptos, & in omnem disputationem paratos jam locos. Dabunt Academicci pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem : ne Epicuri quidem & Metrodori honestas quasdam exclamaciones adsumere, hisque, prout res poscet, uti, alienum erit oratori : neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, sed eum, qui non quasdam artes audire, sed omnes liberaliter debet. Ideoque

& juris civilis scientiam veteres oratores comprehendebant, & grammaticā, musicā, & geometriā imbuebantur. Incidunt enim causæ plurimæ quidem, ac pæne omnes, quibus juris notitia desideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque scientiæ requiruntur.

XXXII. NEC quisquam respondeat sufficere ut ad tempus simplex quiddam & uniforme doceamur. Primùm enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longèque interesie manifestum est, possideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minimè credas, eminet & excellit. Idque non doctus modò & prudens auditor, sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude profequitur, ut legitimè studuisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse, ut denique oratorem etiam fateatur: quem non posse aliter existere, nec existisse umquam confirmo, nisi eum, qui, tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit: quod adeò negligitur ab horum temporum disertis, ut in actionibus eorum fex quoque quoti-

diani sermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, ut ignorent leges, non teneant senatus consulta, jus civitatis ultro derideant: sapientiae verò studium & præcepta prudentium penitus reformident, in paucissimos sensus & angustas sententias detrudant eloquentiam, velut expulsam regno suo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa & amputata, sine apparatu, sine honore, pæne dixerim sine ingenuitate, quasi una ex folidissimis artificiis, discatur. Ego hanc primam & præcipuam causam arbitror, cur tantum ab eloquentiâ antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur, quos potiores nominabo, quâm apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum est. Et Cicero, his, ut opinor, refert verbis, *quidquid in eloquentiâ efficerit, id se non rhetorum, sed Academiæ spatiis consecutum.* Sunt aliæ causæ magnæ & graves, quas a vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, &, quod mihi in consuetudine est, satis multos offendit:

qui si fortè hoc audirent, certum habeo dicturos, me, dum juris & philosophiæ scientiam, tamquam oratori necessariam, laudo, ineptiis meis plausisse.

XXXIII. Et *Maternus*, mihi quidem, inquit, suscepsum a te munus adeò peregrisse nondum videris, ut inchoasse tantum, & velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse videaris. Nam quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti, differentiamque nostræ desidiæ & inscientiæ adversùs acerrima & fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera exspecto, ut, quemadmodum ex te didici quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus juvenes, jam & forum ingressi, confirmare & alere ingenia sua soliti sint: neque enim arte & scientiâ, sed longè magis facultate eloquentiam contineri, nec tu, puto, abnues, & hi significare vultu videntur. Deinde cùm *Aper* quoque & *Secundus* idem annuissent, *Messala*, quasi rursus incipiens: Quoniam initia & semina veteris eloquentiæ satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui eruditique soliti sint, persequar nunc exercitationes

eorum, quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas, aut tam varias res potest, nisi ut scientiae meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiae accedat: per quae colligitur eamdem esse rationem, & percipiendi, quae proferas, & proferendi, quae percepis: sed si cui obscuriora haec videntur, isque scientiam ab exercitatione separat, id certe concedet, instructum & plenum his artibus animum, longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quae propriae circa oratorium videntur.

XXXIV. ERGO apud maiores nostros juvenis ille, qui foro & eloquentiae parbatur, imbutus jam domesticâ disciplinâ, refertus honestis studiis, deducebatur a patre, vel a propinquis, ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat: hunc sectari, hunc prosequi, hujus omnibus dictionibus interesse, sive in judiciis, sive in concionibus adsuescebat, ita ut altercationes quoque excipere, & juriis interesse, utque sic dixerim, pugnare in prælio disceret: magnus ex hoc usus, multum constantiae, plurimum judicii juvenibus

statim contingebat, in mediâ luce studen-
tibus, atque inter ipsa discrimina, ubi nemo
impunè stultè aliquid, aut contrariè dicit,
quominus & judex respuat, & adversarius
exprobret, ipsi denique advocati aspernen-
tur. Igitur verâ statim & incorruptâ elo-
quentiâ imbuebantur: & quamquam unum
sequerentur, tamen omnes ejusdem ætatis
patronos in plurimis & causis & judiciis
cognoscebant: habebantque ipsius populi
diversissimarum aurium copiam, ex quâ
facilè deprehenderent quid in quoque vel
probaretur, vel displiceret. Ita nec præ-
ceptor deerat optimus quidem, & electissi-
mus, qui faciem eloquentiæ, non imagi-
nem præstaret: nec adversarii & æmuli,
ferro, non rudibus dimicantes: sed audi-
torium semper plenum, semper novum,
ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta
dissimularentur. Scitis enim magnam il-
lam & duraturam eloquentiæ famam non
minùs in diversis subselliis parari, quâm
suis: quinimmo constantiùs surgere ibi,
fidelius corroborari. Atque hercule sub
eiusmodi præceptoribus juvenis ille, de quo
loquimur, oratorum discipulus, fori audi-
tor, sectator judiciorum, eruditus & ad-

suefactus alienis experimentis, cui, quotidie audienti, notæ leges, non novi judicium vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures, sive accusationem suscepérat, sive defensionem, solus statim & unus cuicunque cauſæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & vicesimo Afinius Pollio C. Catonem, non multò ætate antecedens Calvus Vatinium, iis orationibus insecuri sunt, quas hodieque cum admiratione legimus.

XXXV. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora extitisse, nec placuisse majoribus nostris, ex eo manifestum est, quòd, L. Crasso & Domitio censoribus, cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiæ jussi sunt. Sed, ut dicere institueram, deducuntur in scholas, quibus, non facilè dixerim, utrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingenii adferant. Nam in loco nihil reverentiæ, sed in quem nemo nisi æque imperitus intrat. In condiscipulis nihil profectus, cùm pueri inter

pueros, & adolescentuli inter adolescentulos, pari securitate & dicant, & audiantur. Ipsæ verò exercitationes magnâ ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, suasoriæ, & controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem, et si tamquam planè leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controversiæ robustioribus adsignantur, quales per fidem, & quām incredibiliter compositæ! Sequitur autem ut materiæ, abhorrenti a veritate, declamatio quoque adhibetur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut pestilentiæ remedia, aut incesta matrum, aut quidquid in scholâ quotidie agitur, in foro vel raro, vel numquam, ingentibus verbis persequantur: cùm ad veros judices ventum est, ***** rem cogitare, nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat.

XXXVI. MAGNA eloquentia, sicut flamma, materiâ alitur, & motibus excitatur, & urendo clarescit. Eadem ratio in nostrâ quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam et si horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quæ, compositâ, & quietâ, & beatâ republicâ,

tribui fas erat: tamen istâ perturbatione ac licentiâ plura sibi adsequi videbantur, cùm, mixtis omnibus, & moderatore uno carentibus, tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges assiduæ & populare nomen, hinc conciones magistratum pæne pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & adsignatæ etiam dominibus inimicitiae, hinc procerum factiones, & assidua senatus adversus plebem certamina: quæ singula etsi distrahebant rem publicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur: quia quantò quisque plus dicendo poterat, tantò faciliùs honores adsequebatur; tantò magis, in ipsis honoribus, collegas suos anteibat; tantò plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat: hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant: hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant: hos & præturæ & consulatus vocare ultro videbantur: hi ne privati quidem sine potestate erant, cùm & populum, & senatum consilio & aucto-

ritate regerent: quinimmo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentiâ aut adsequi posse in civitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum: nec mirum, cùm etiam inviti ad populum producerentur: cùm parum esset in senatu breviter censere, nisi qui ingenio & eloquentiâ sententiam suam tueretur: cùm in aliquam invidiā aut crimen vocati, suâ voce respondendum haberent, cùm testimonia quoque in publicis non absentes, nec per tabellam dare, sed coram & præsentes dicere cogerentur. Ita ad summa eloquentiæ præmia magna etiam necessitas accedebat, & comoda. Disertum haberi, pulchruum & glriosum: sed contrà mutum & elinguem videri, deformē habebatur. Ergo non minùs rubore, quām præmiis stimulabantur: ne clientelarum loco potiùs, quām patronorum numerarentur: ne traditæ a majoribus necessitudines ad alios transirent: ne tamquam inertes, & non suffecturi honoribus, aut non impetrarent, aut impetratos malè tuerentur.

XXXVII. NESCIO an venerint in manus-vestras hæc vetera, quæ & in antiquorum bibliothecis adhuc manent, & cùm

maximè a Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epistolarum composita, & edita sunt. Ex his intelligi potest Cn. Pompeium & Marcum Crassum non viribus modò & armis, sed ingenio quoque & oratione valuisse: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæque posuisse: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, sine eloquentiâ, consecutum. His accedebat splendor rerum, & magnitudo causarum, quæ & ipsa plurimum eloquentiæ præstant. Nam multum interest, utrumne de furto, aut formulâ, & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis fociis, & civibus trucidatis: quæ mala sicut non accidere melius est, isque optimus civitatis status habendus est, quo nihil tale patimur: ita cùm acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram & illustrem orationem efficere potest, nisi qui causam parem invenit. Non, opinor, Demosthenem orationes illustrant, quas adversùs tutores suos com-

posuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quintius defensus aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius, hanc illi famam circumdederunt: non, quia tanti fuit reipublicæ malos ferre cives, ut uberein ad dicendum materiam oratores haberent: sed, ut subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamusque nos de eâ re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus exstitit. Quis ignorat utilius ac melius esse frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos præliaatores bella, quam pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quò sæpius steterit tamquam in acie, quóque plures & intulerit ictus, & exceperit, quò major adversarius, eò acrior, qui pugnas sibi asperas defumperit, tantò altior, & excelsior; & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura est, ut secura velint.

XXXVIII. TRANSEO ad formam & consuetudinem veterum judiciorum: quæ eti nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & mo-

dum dicendi sibi quisque sumebat, & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus hujusmodi spatia, tertio consulatu, Cn. Pompeius adstrinxit, imposuitque veluti frenos eloquentiae, ita tamen, ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud praetores gererentur: apud quos quantò majora negotia olim exerceri solita sunt, quod majus argumentum est, quād quodd causæ centumvirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeò splendore aliorum judiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæfaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviroς dictus legatur, exceptis orationibus Afinii, quæ *pro heredibus Urbiniæ* inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitæ, postquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & assidua senatus tranquillitas, & maximi Principis disciplina, ipsam quoque eloquentiam, sicut omnia alia, pacaverat?

XXXIX. PARVUM & ridiculum fortasse videbitur, quod dicturus sum, dicam tamen, vel ideo, ut rideatur. Quantum hu-

militatis putamus eloquentiæ attulisse penulas istas, quibus adstricti & velut inclusi cum judicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ causæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos cursus & spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quinimmo curam & diligentis styli anxietatem contrariam experimur: quia saepe interrogat judex; quando incipias: & ex interrogatione ejus incipiendum est. Frequenter probationibus & testibus, silentium patronus indicit: unus inter hæc dicenti ac alter adsistit, & res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est, & velut quodam theatro: qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant: cum tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent: cum clientelæ quoque, & tribus, municipiorum etiam legationes, ac pars Italæ periclitantibus adsisteret: cum in plerisque judiciis crederet populus Romanus suâ intereste quid judicaretur. Satis constat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, &

L. Bestiam, & P. Vatinium, concursu totius civitatis & accusatos & defensos: ut frigidissimos quoque oratores, ipsa certantibus populi studia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejusmodi libri existant, ut ipsis quoque, qui egerunt, non aliis magis orationibus censemantur.

XL. JAM verò conciones assiduæ, & datum jus potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria, cùm se plurimi disertorum, ne a P. quidem Scipione, aut Sullâ, aut Cn. Pompeio abstinerent, & ad incessuos principes viros, ut est natura invidiæ, populi etiam histrio-nes auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosâ & quietâ re loquimur, & quæ probitate & modestiâ gaudeat: sed est magna illa & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Creensem accepimus? quarum ci-

vitatum severissima disciplina, & severissimæ leges traduntur. Ne Macedonum quidem, ac Persarum, aut ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, plurimi Athenienses oratores extiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus, & dissensionibus, & discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratum modus, tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicuti indomitus ager habet quasdam herbas lætiores. Sed nec tanti reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut patetur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu pensavit.

XLI. Sic quoque, quod supereft ex antiquis oratoribus, forum, non emendatæ, nec usquam ad votum compositæ, civitatis argumentum est. Quis enim nos advocat, nisi aut nocens, aut miser? quod municipium in civitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus populus, aut domestica discordia agitat? quam provinciam

tuemur, nisi spoliatam vexatamque? Atqui melius fuisset non queri, quām vindicari. Quòd si inveniretur aliqua civitas, in quā nemo peccaret, supervacuus esset inter innocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quomodo tamen minimum usūs minimumque profectūs ars medentis habet in his gentibus, quæ firmissimā valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores, & in obsequium regentis paratos. Quid enim opus est longis in senatu sententiis, cùm optimi citò consentiant? Quid multis apud populum concionibus, cùm de republicā non imperiti & multi deliberent, sed sapientissimus & unus? Quid voluntariis accusationibus, cùm tam raro & tam parcè peccetur? Quid invidiosis & excedentibus modum defensionibus, cùm clementia cognoscentis obviām periclitantibus eat? Credite, optimi, &, in quantum opus est, disertissimi viri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti, quos miramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas vestras, vestra tempora repente mutasset; nec vobis summa illa laus & gloria in elo-

quentiâ, neque illis modus & temperamen-
tum defuisset. Nunc quoniam nemo eo-
dem tempore adsequi potest magnam fa-
mam & magnam quietem, bono sæculi sui
quisque, citra obtrectationem alterius, uta-
tur.

XLII. FINIERAT Maternus. Tum *Mef-
sala*: erant quibus contradicerem, erant de
quibus plura dici vellem, nisi jam dies effet
exactus. Fiet, inquit *Maternus*, postea ar-
bitratu tuo, & si qua tibi obscura in hoc
meo sermone visa sunt, de his rursus con-
feremus. Ac simul adsurgens, & Aprum
complexus, Ego, *inquit*, te poetis; *Messa-
la*, antiquariis, criminabimur. At ego vos
rhetoribus & scholasticis, *inquit*. Cùm ad-
risissent, discessimus.

S U P P L E M E N T U M

D I A L O G I

D E O R A T O R I B U S.

Vid. Pag. 56. lin. 19.

JUVENES, puerilibus institutis sine ullâ privati publicique juris experientiâ per plures annos innutriti, nihil afferunt quod fori dignitatem deceat, aut clientium alat utilitates. At vitia, quæ umbratrici doctores iis infudere, irreverenter & temere expllicant. Hinc, si præceptorem audaciâ turgidum fuerint naëti, hos videoas altâ cer-
vice, torvis oculis, plenis buccis, superbo-
que totius corporis habitu declamationum portenta cum inani verborum fragore cre-
pantes. Contrà si iis fuerit doctor ex illo mellitorum hominum grege, qui fucatæ artis lenociniis ingenii famam aucupantur, crispantes cernas adolescentulos, qui reni-
denti vultu, fractâ pronuntiatione, gestu supplici verba suspendant, sententias intri-
cent, argutias agglomerent, seque ad om-

nes scenicas artes vertant, quibus fucum faciant, atque suâ admirationem moveant.

2. **HISTRIONICA** hac institutione eloquentiam perdidimus, quæ non venalibus præceptis, sed egregiâ naturâ in libertatem pronâ & ad quosvis motus paratâ, bonâ mente recti verique studiosâ, magnis exemplis, plurimâ legum scientiâ, fervidâ civium patriæque caritate, longâ ac severâ cùm cogitandi, tum scribendi ac dicendi exercitatione formatur & perficitur. Hæc dum apud nos viguere, floruit simul eloquentia. Ubi senescere cœpere, paullatim quoque eloquentia relanguit; adventitiisque vitiis obruta, jacet consepulta, nec umquam, (utinam me mea fallat opinio) resurget. Constat enim ætatum artiumque omnium experienciâ a modicis & rudibus initiis ad summum perfectumque evectas fuisse bonas hominum mentes: ab illo autem perfectionis apice si semel exciderint, humanarum virium humanæve fortis non esse, unde descensum est regredi.

3. **MESSALA**, cùm hæc acri intentione dixisset, ad Maternum & Secundum conversus, vestrum est, inquit, altiores illas rerum vices, aut si qua alia est causa cur

ab eloquentiâ deflexerimus, evolvere. Tibi enim, Materne, pro poetico tuo jure, credita deûm arcana. Te, Secunde, quidquid in foro reconditum docuere longa experientia ingensque gloria. Tum subridens *Maternus*, a te, Messala, impositas, a nobis suscepitas partes exsequemur. At, licet me deûm interpretem dixeris, prior tamen Secundus sententiam suam aperiat. In his enim, quas tractamus, quæstionibus explicandis, plus valet usus & meditatio, quam vel divinus numinum afflatus.

4. OBSEQUAR, inquit *Secundus*; idque tantò libentiùs præstitero, quòd Messalæ sententiam potiùs sum confirmaturus, quam novam meamque inducturus. Semper enim existimavi, ut pictores a pictoribus, poetas a poetis, sic oratores ab oratoribus esse instituendos; multumque vitii esse in scholis rhetorum, qui se doctores eloquentiæ profitentur, quam numquam novere, aut si novere, numquam discipulis sunt tradituri, cùm scholarum tædiis vel decora præceptorum ingenia deterantur, discipulorum obruantur. Lentius tamen mutata fuisset veteris eloquentiæ forma, si sola ingruissent scholarum vitia. Ad ubi supervenere pef-

sima exempla, juvenum licentia, populisque assentatio, tum eloquentia præcipiti casu in exitiabilem irreparabilemque ruinam prolapsa est; nosque ad eas, quibus nunc coarctamur, diserti sermonis angustias fuimus detrusi. Quàm autem pessimis exemplis id fuerit factum ipsi vidistis.

5. ILLORUM enim temporum meministis, quibus hæc civitas famæ, quam armis literisque paraverat, pertæsa, intentatas iniit vias, ut non majorum, sed suis, laudibus celebraretur. Reipublicæ libertas in Principum dominationem cesserat, eorumque artibus cavebatur, ut fastiditâ externâ vetereque gloriâ toti ad domesticas novasque delicias converteremur. Dum in hæc otia resolvimur, & suum quisque ingenium miris modis contorquet, quibus ignotos ad gloriam aditus aperiat, omnes vicit infelix L. Annæi Senecæ facilitas. Absit a me inhonesta hæc malignitas, ut veras viri laudes deteram. Egregia in eo sapientiæ studia, nec fractum malorum Principum odiis animum ipse suspexi semperque suspiciam. At neque veritas patitur ut, quam perniciem eloquentiæ intulerit, dissimulem.

6. CETERUM naturâ fortunâque paratus fuit Seneca, ut eam literis mutationem invehheret. Copiosum enim illi erat ingenium, molle, amœnum, eruditio multiplex, majorque commendatio ex sapientiæ studiis, quæ numquam plus laudis obtinent, quàm cùm mores periere. Uſus & fæculi sui auribus, dicendi genus attemperavit facile, breve, sermoni proximum, verbis circumcisum, sententiis frequens, & jugi vitiorum infectione ad admirationem compositum. Mirum ut placuit nova hæc orationis species, in quâ cuivis obvia semperque expedita ingenii ac virtutis ostentatio. Forum Senecæ laudibus statim personuit. Incensa ad imitandum omnium studia. Super hæc adfuit fortuna, quæ eum aulæ deliciis, fortè & libidinibus, immisctuit. Subsecuta mox Caii Cæfaris invidia, deinde pericula, quibus æquè inclaruit. Novissimum tandem ac maximum celebritatis adjumentum Nero Princeps discipulus, post intersector, ingenii famæ pondus & splendorem addidere. Tum puduit eloquentiæ, quæ apud animos novitatis furore circumactos non modò nihil pristinæ dignitatis retinebat, sed cuius etiam ars cultusque in ludibria verterant. Fa-

vebat adhuc temporum ratio, quibus virtus erat pavida, sceleri nihil illicitum. Utrique contraria eloquentia, quæ huic lentior, illi invalidior videbatur. Juvit ergo in hac temporum acerbitate verbis parcere, præcipitare sensus, momento exitium inferre aut avertere, &, si eslet pereundum, insigni dicto notescere. His dulcibus Senecæ vitiis tantisque fortunæ varietatibus victa est eloquentia, & diserti sermonis inventa necessitas.

7. **MUTATIS** tamen postea temporibus, cùm vigilantissimus Vespasianus, priscæ virtutis quâ se Romana res in summum laudis fastigium olim extulit observantissimus, publicam tranquillitatem simul & libertatem restituit, studiis addidit decus & emolumentum, illuxit spes emendari posse fori ingenia. Conspirabat non modò voluntas Principis, qui optima quæque laudibus & præmiis promovebat: aderant quoque ejus filiorum exempla, dum literarum monumentis generis sui nobilitatem, partamque bellis gloriam amplificant. At præter quâm quòd vitiata semel ingenia, plerumque sunt inemendabilia, quominus emendantur obstitit juvenilis licentia &

popularis favor. Vobis enim compertum est quām audacter, post prostratam forensem eloquentiam, eruperit juvenum licentia. Nihil modesti, nihil antiqui moris fuit reliquum. Ante ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente, qui eos ostenderet foro, adsignaret famæ. Ubi autem exarsit licentia, refractis pudoris & reverentiae claustris, omnia omnibus patuere. Juvenes sine autore, sine commendatore, solâ suâ audaciâ confisi, non inducuntur, sed irrumunt. Non eos moratur loci majestas, legum sanctitas, officii dignitas: ne eos quidem movet novitatis & tenuitatis suæ conscientia. Quantò quis obscurior, tantò est arroganter.

8. IN hac mali summâ unicum supererat subsidium, famæ periculum. Leve illud & extremum præsidium infregit Largius Licinius. Is enim, ne fama foret in ancipiti, primus auditores corrogavit, pretio impletivit subsellia, ingenti coronâ se accinxit, infinitos clamores conduxit. Quos cùm audiisset Domitius Afer, forense artificium periisse exclamavit. Perire quidem cœpe-

rat, nunc verò propè funditus exstinctum & eversum est. Nam si paucos exceperis, quos excelsa mens a liberalibus honestisque studiis nondum retraxit, ceteros omnes sequuntur auditores, actoribus similes, conducti & redempti mancipes. Convenitur in mediâ basilicâ, ubi tam palam sportulæ, quâm in triclinio dantur. Ex judicio in judicium pari mercede transitur. Græcâ quidem Latinâque lingua tantam fœditatem notavimus; &, ob novam infamiam, novis excogitatis nominibus, *σοροκλεῖς* illos & *laudicēn̄s* irrisimus. Quibus tamen jocularibus dicteriis vitium non sustulimus; sed, quod vulgo contingit, celebritatem fiduciamque ei addidimus.

9. INDE crescit in dies indignitas; nec tantum ingenui, sed & servi, vix pueritiam egressi, ad laudandum trahuntur: nec intelligentes, aut intelligentibus similes, sed ne audientes quidem, maximè si quis imperitissimus, ideoque laudum avidissimus juvenis ad dicendum acceperit, basilicas implent clamoribus, aut potius ululatibus. Neque enim alio vocabulo potest exprimi theatris quoque indecora laudatio. Quæ cùm reproto fori nostri propudia, haud mi-

ror, Materne, te jam dudum receptui cecinisse, & cùm perierit forensis gloria, te Musis totum te addixisse. Id unum oro, quoniam nostræ disputationi, de causis corruptæ apud nos eloquentiæ finem impositurus es, addas velim utrum tibi sit meliorum temporum spes, & quæ possit esse emendationis ratio doceas.

10. FATEOR, inquit *Maternus*, me irrepentibus in forum vitiis haud mediocriter fuisse commotum. Magis adhuc me offendebat; quòd in dies invalesceret ferox scelus, pudendum cùm defenderetur, exitiabile si impugnaretur. Nondum tamen a forensi studio fuissèm retractus, ni imperiosior natura me Musis devovisset. Certum enim ac deliberatum mihi erat, quod in foro nobilissimum & incorruptum supererat sequi, veterum oratorum exempla non èadem eloquentiæ vi, quam nostra non ferunt tempora, sed pari constantiâ æmulari, pro virili parte adversùs imminentia mala me accingere, & civium fortunas, dignitatem, salutem tueri. At, ut modò dixi, naturæ aliò trahenti parere jussus, ad tranquilliora & securiora Musarum castra

transfugi. Animo tamen hæret semper fori amor & cura.

11. SÆPE etiam, cùm meditabundus solusque obambulo, in forense revolvor cogitationes, mecumque reputo veteris eloquentiæ casum, diserti nostri sermonis originem, utriusque causas & utilitates. Quid hac super re mihi visum explicabo, non contradicendi studio, neque ut sensus meos persuadeam; sed ut in hac disputatione partes meas impleam, nostrisque vel discordibus sententiis magis elucescat veritas. Ignoscat itaque Aper, si hujus temporis ingenia majorum ingeniis non anteferam, licet nostra minimè deprimam. Ne succenseat Meffala, quem tu quoque, Secunde, adfectatus es. Vitia, quæ acerrimè, ut integerrimos decebat viros, exagitaftis, ego pariter odi. Vos tamen rhetoribus haud ita infenos voluissim, non quòd eos renovandæ eloquentiæ habiles existimem, sed quòd multos noverim morum integritate, severitate disciplinæ, literarum cultu formandæ juventuti utilissimos. Hos etiam inter unus eminere cœpit, qui quantum hac in re consequi valet humana industria, tantum præstabit. Illum prior ætas lau-

dasset, mirabitur postera. At ne tibi, Secunde, vana spes illudat: neque hujus, neque aliūs cujusvis artificio reviviscet eloquentia, quam, cùm nondum pullulassent nostræ ætatis vitia, rerum & temporum necessitate amisimus.

12. NIHIL enim hīc constans & æternum: omnia mutationi obnoxia. Atque ut corporibus valetudinis, ita quoque ingeniis fatale est summum claritatis incrementum. Ubi primūm crescere non posunt, statim decrescunt, & semper in deteriorius vergunt. Ea est humanarum rerum suprema lex, cui omnis ætas, gentes omnes, quæ suī memoriam reliquere, ante nos paruerunt. Insuper viget egregia quidem, dura tamen, naturæ necessitas, numquam magis quam in literis potens. Una enim & simplex unicum tantum modò patitur exemplar, ad quod, si semel emicuit, accedere arduum est, quod superare velle vanum est & absurdum. Ineluctabile illud fatum ne vincere quidem potuit ipsa Græcia, secundissima ingeniorum parens. Unicus illi Homerus, unicus Plato, unicus Demosthenes. Pari lege preminur; nec ve-

reor superba futuræ ætatis judicia: ut apud nos unicus est Virgilius, unicus quoque erit Cicero. Per septingentos ferme annos de hac exemplaris gloriâ oratoribus nostris certare licuit. Postquam intonuit sublime & eloquentissimum Ciceronis os, desit certamen. Occupatâ eloquentiæ gloriâ, nova laus per disertum dicendi genus fuit quærenda, quod ipsa invexisset mutata reipublicæ forma.

13. TEMPORIBUS enim & fortunæ semper attemperata est oratio. Apud agrestes ferosque homines, pauca sunt verba, dura, ac vix juncta, quæ necessitati tantum sufficiant. Contrà iis, qui Principum arbitriis reguntur, regnorumque tranquillitati & opibus insuevere, elegans copiosusque sermo, ad assentationem compositus, qui otio & luxui abundè suppetat. Gentibus autem, quæ communi societatis legumque vinculo continentur, at primævum libertatis jus retinuere, quod singuli vel capitis periculo defendere teneantur, & a nemine sine sceleto violari valeat, prompta, acris, vivida pugnaxque oratio. Et si fortè interna oriuntur dissidia, aut si externa vis servitium minitans ingruat, statim in eloquentiæ fulmi-

na erumpunt, quibus aut turbida ingenia editionum flamas exfuscent, aut egregii cives publicos hostes arceant, & commune libertatis bonum tueantur, eloquentiâ suâ haud minùs, quam armis, terribiles.

14. INDE liberas apud gentes nobilitata tot oratorum nomina. Inde oratorum summus, Demosthenes, ad summum eloquentiæ gloriæque fastigium evectus est. Vedit patriam, deliciis diffluentem, opibus corrupti facilem, nec jam servitium paventem. Vedit patriæ inhiantem regem, victoriis nobilem, exercitibus formidandum, auri copiâ superbum, dolo, virtute potentem, omnia ausurum, dum modò invisam sibi libertatem exscinderet. Unus Demosthenes, solâque suâ eloquentiâ armatus, adversus domesticos externosque hostes stat interitus: patriam a veterno revocat, & novo libertatis amore succendit: Philippum eludit, artes ejus retegit, ei conflat odia. Quantis opus fuit eloquentiæ fulguribus, ut animos perstringeret? Quantâ orationis vi, ut parata tot machinamenta subverteret? Quot illi subeunda pericula! At iis valescebat discriminibus. Patriæ caritate, servitii odio, libertatis æstu in-

stinctus, certâque immortalitatis spe, quam jam præsentiscebat, animatus, nihil valebat nisi excelsum, nisi sublime, sine ullo privatæ utilitatis studio, ob patriam tantum & publicam.

Ernestus in Editione C. Corn. Taciti Ann. 1772
vulgatâ, loca, quæ sequuntur, sic legit.—

Pag.	1.	lin.	4.	deest	<i>eloquentiæ</i>
	8.		23.	ac	<i>affidua</i>
	9.		12.	deest	<i>se</i>
	ib.		14.		<i>prævaluere</i>
	11.		10.	deest	<i>suam</i>
	12.		1.		<i>coronam vice coram</i>
	ib.		14.	deest	<i>in ante ingenio</i>
	13.		3.		<i>tum abire: quod si non, &c.</i>
	ib.		9.		<i>quibus morum indoles, &c.</i>
	ib.		24.		<i>hoc illis alterius, &c.</i>
	15.		18.	deest	<i>o</i>
	ib.		22.		<i>nostrorum</i>
	18.		15.		<i>illos & ad pugnam natos, &c.</i>
	ib.		19.		<i>confugere</i>
	19.		3.		<i>ingentis</i>
	22.		15.		<i>in hac sua, &c.</i>
	ib.		16.		<i>an quod timent?</i>

23. 12. *Vipſtanus*
25. 10. *ſolatio*
ib. 13. *deeft alius*
26. 5. *deeft eſt*
ib. 11. *ſignatione*
ib. 15. *c. c. annis*
27. 6. *deeft nos*
29. 8. *utinam imitatus non eſſet, &c.*
32. 4. *ferat*
ib. 7. *exſpectaverit*
33. 4. & alibi *Attii*
ib. 18. ad vocem *populo* periodum
ponit
ib. 24. *satisfecit*
34. 9. 10. *ſive in universa parte fac-*
tum, in quibus, &c.
ib. 18. *deeft in*
35. ult. *locosque lætiores*
37. 22. *ſanitatem infirmitate &*
jejunio
ib. 25. ad vocem *contingat* perio-
dum ponit
38. 7. *gravitate*
ib. 12. *deeft eſt*
ib. 19. *quo torrente, quo impetu*
39. 3. *& alias veftris, &c.*
40. 17. *manum*
ib. 21. *ſuperfunt*
41. 6. *non deſtitit*
ib. 15. *adeo malim oratorem*
42. 13. *dejeclus*
ib. 21. *aliud nobis agmen produc-*
ret, plurisque

44. 24. *omnis cuiuspiam familie
suboles*
47. 3. *vobis uique*
ib. 11. *omnis*
49. 16. Sqq. *mutuabimur aliquid a Pe-
ripateticis. Hi optos, & in om-
nem disputationem paratos jam
locos dabunt ; Academici, &c.*
ib. 22. *poscit*
50. 8. 9. *respondeat : sufficit, &c.*
51. 20. *deest refert*
52. 16, 17. *juvenes jam, & forum in-
gressuri*
ib. 22. *deest quoque*
ib. ult. *exercitationem*
53. 19. *principem locum in civitate*
58. penult. *deest in*
60. 2. *Quinetius*
ib. 21. *nolint*
ib. 24. *aptior est* ita erit eloquen-
tia, tanto illud, &c.*
61. 3. *desunt hujusmodi spatia*
62. 22. Sqq. *& municipiorum legationes,
ac partes, &c. adfisterent*
63. 14. *populi quoque*
ib. 19. *magna ista*
ib. ult. *accipimus*
64. 5. *Athenienses plurimi*
ib. 20. *deest ex*
ib. 23. Sqq. *argumentum est quidem,
quod nemo nos &c. miser, quod, &c.*

BREVIS, ET DISTINCTA

SUMMA PRÆCEPTORUM

DE ARTE DICENDI

EX TRIBUS CICERONIS LIBRIS

DE ORATORE COLLECTA.

CUM in eo summa laus sita sit, si ea, quæ perfecta sunt aut præstemus, aut certe cupiamus: alterum posse naturæ est: alterum autem velle à nobis ipsis quodam modo proficiisci videtur. Sed quia non ita in omnes liberalis natura fuit, ut ingenio, ac judicio, quibus maximæ res perficiuntur, excellant: reliquum est, ut aggrediamur faltem id, quod egregie ad exitum perducere paucissimis licet. Ego in artis poeticæ interpretatione quæ potui tum à Tryphone accepta, tum à me ipso inventa diligenter expressi, & omnino, quod sine arrogantia dictum velim, nonnullum iis, qui artificiofa carmina chartis mandare cupiunt poeticæ artis lumen ostendi. Sed

cum cogitarem inter poetam, atque oratorem similitudinem, & quasi affinitatem esse quandam, ut ad suum uterque finem eadem via, aut certe paulum diversa teneret: feci libenter ut ex oratoriæ facultatis fontibus ad artis poeticæ cognitionem quicquid liceret derivarem. Sumpsi igitur in manus eum, qui inter latinos oratores in primis excelluit: Ciceronem scilicet, cuius scripta ii, qui vere in literis sapient perquam raro de manibus deponunt: neque vero omnes illius libros ad hanc operam converti, ut inde artis præcepta colligerem, sed eos potissimum, quos ille accuratissime scripsit, quasi ut emendaret, ac perficeret ea, quæ de arte Rhetorica adolescentulus literis mandaverat. Hi sunt tres de Oratore libri, in quibus cum docere velit ea, quæ ad oratorem pertinent, quantus ipse sit orator perspicue patefacit. Hinc quæcunque fuse ab illo de arte traduntur, ita sumpsi, ut in unum locum coacta, ordineque exposita facile à legentibus cognosci possint. Quoniam autem utilissima eloquentissimi oratoris documenta quodam modo pollui, atque inquinari à me putasssem, si meis verbis, meaque ora-

tionē exponerentur; qui tantum ab illius eloquentia, quantum ab ætate disto, ipsa Ciceronis verba simul cum præceptis accepi, ne alterum alteri deesse videretur. Qua in re cum fore suspicatus essem, ut hæc de arte præcepta minus fortasse paterent: cum non omnes eodem modo ad intelligendum aptos natura finxerit: necessarium duxi exemplis uti, ut, quod obscurum alioquin videretur quasi adjuncto lumine clarum esset: quod si exemplis ars illustratur, atque indiget, certe ea potissimum afferenda sunt exempla, quæ minimum ab arte discedunt. Unde igitur ea sumerem potius, quam ab eo, qui & artem perfectissime calluit, & ingenio ita valuit, ut non facile distinguas: utrum ingenium arte juverit: an artem ingenio illustraverit? Unus mihi Cicero pro omnibus fuit. Ex illius orationibus ad artis præcepta insignes locos accommodavi. Ubi ille testimonium attulerat veterum oratorum ac poetarum, quorum libri quanto Ciceronis libris inferiores fuerunt, tanto magis exempla, quæ ipsi posuimus iis, quæ ille attulit antecellunt. Atque hoc

quidquid est laboris tum communis utilitatis causa libenter suscepi, tum etiam ut perfectum illud, de quo initio dixi, cum præstare non possim, me tamen cupere homines intelligent. Cum is igitur sit orator hoc tam gravi dignus nomine, qui quæcunque res inciderit, quæ sit dictione explicanda prudenter, & composite, & ornate, & memoriter dicat cum quadam etiam actionis dignitate, ab illo penitus pernoscendi sunt omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit ad mentes auditorum vel ad iram, aut odium, aut dolorem incitandas; vel ab iisce iisdem per motionibus ad lenitatem, misericordiamque revocandas. Hoc enim est proprium oratoris oratio gravis, & ornata, & hominum sensibus, ac mentibus accommodata. Tenenda præterea est omnis antiquitas, exemplorumque vis: cum in rerum, & temporum ordine, in consiliorum ratione, in variis rerum eventis posita, non parum afferat ad persuadendum utilitatis. Neque legum, aut juris civilis scientia negligenda est: ut si de testamentis, de hæreditatibus, de obligationibus, de actionibus,

de emptione, & venditione, de locatione, de pecuniis repetundis, de pænis, de fiscariis, de beneficiis dicendum contigerit (quod ferè sæpiissime fit) possit prudenter, composite, copioseque dicere. Accedat eodem oportet scientia rei militaris, si quando occurrerit aut contra imperatorem, aut pro imperatore differere, de Republica, de bello, de pace, de induciis, de præsidio militum, de custodia civitatis. Adsit etiam necesse est lepos quidam, facetiæque & eruditio libero digna homine, celeritasque & brevitas & respondendi, & lacescendi subtili venustate, atque urbanitate conjuncta. Quid dicam de philosophia? quæ cum in tres partes distributa sit in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam, atque mores, duo illa relinquenda, idque ejus ocio, ac inertiae largiendum; tertium, quod semper illius fuit, nisi tenuerit magnus esse omnino minime poterit. Quare hic locus de vita, & moribus totus est ei perdiscendus, ut cum oportuerit de rebus bonis, aut malis: expetendis, aut fugiendis: honestis, aut turpibus: utilibus, aut inutilibus: de virtute: de justitia:

de continentia : de prudentia : de magnitudine animi : de liberalitate : de pietate : de amicitia: de fide: de officio: cæterisque virtutibus: contrariisque vitiis facillime eloquatur. Neque enim sine multa pertractatione omnium rerum publicarum, neque sine legum, moris, juris scientia: neque natura hominum incognita, ac moribus in his ipsis rebus satis callide versari, ac perite poterit. Quòd si hæc non subfunt ab oratore percepta, & cognita aut nullus fit necesse est, aut omnium irrigione ludatur. Quid est enim tam furiosum, quàm verborum: vel etiam optimorum, atque ornatissimorum sonitus inanis nulla subjecta sententia, neque scientia? Et certe nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum, atque artium scientiam consecutus. Etenim ex rerum cognitione efflorescat, & redundet oportet oratio, quæ nisi subest ab oratore percepta, & cognita inanem quandam habet elocutionem, ac penè puerilem. Unde non sine ratione illius artem nullis terminis circumscribunt, quo minus ei liceat vagari quà velit. Etenim cum cæteræ ferè artes seipſæ per se singula

tueantur, oratoris autem, quæ est scienter, & perite, & ornate dicere non habet definitam aliquam regionem, cuius finibus septa teneatur, cum plena, perfectaque esse nequeat, nisi de omnibus rebus possit varie, copiosèque dicere. Quare maximo in errore versantur, qui artem minime putant esse hanc dicendi. Quod ita nati simus, ut & blandiri, & suppliciter insinuare iis, à quibus esset petendum, & adversarios minaciter terrere, & rem gestam exponere, & id, quod intenderemus confirmare, & id, quod contra diceretur refellere, ac ad extremum deprecari aliquid, & conqueri, non advertentes artem esse imitationem, atque animadversionem naturæ, cum nonnullos temere hæc facere, ac sine ulla ratione videamus, nonnullos autem institutio-
ne, atque observatione rem diffolutam, divulgamque conglutinare, & ratione quadam constringere, quod totum proculdu-
bio artis est, non fortunæ, aut casus existi-
mandum. Quam ob rem cum ignota quondam omnibus, ac diffusa late videren-
tur excogitare, ornare, disponere, memi-
nisse, agere: his adhibita est extrinsecus

animadversio quædam, qua in ordinem, artemque redigerentur. De quibus omnibus: ut, quemadmodum proposuimus: aliquid pertractemus, ab ipsaque inveniendi ratione sumamus exordium, non ignorandum est, omnem orationem esse aut de infinitæ rei quæstione sine designatione personarum, & temporum: aut de re certis in personis, ac temporibus locata. Infinita mihi videtur, in qua aliquid generatim quæreretur: hoc modo: an intueri lucem ei fas esse videatur, qui à se hominem occisum esse fateatur. Certa autem, in qua quid in personis, & in constitutare, & definita quæreretur: cujusmodi sunt, quæ in foro, atque in civium causis, disceptationibusque versantur. Eæ mihi vindentur aut in lite ordinanda, aut in consilio dando, aut in laudatione (ut adjunxit Aristoteles) esse positæ. Sed istæ omnes controversiæ ad universi generis vim, & naturam referuntur. Nam si quæratur interfecit Clodium Milo defendendæ salutis causa, nihil pertinet ad oratoris locos Milonis persona. De ipso enim universo genere infinita quæstio est: num pæna videatur esse afficiendus, qui alterum vitæ

tuendæ causa interemerit. Nulla denique est causa, in qua id, quod in judicium venit ex rei persona, ac non generum ipsorum universa disputatione quæratur. Itaque omnia necessario à tempore, atque homine ad communes rerum, & generum summas revolvuntur. In utraque autem re quicquid in controversiam venit, in eo quæri solet: factum ne sit, aut, si est factum, quale sit, aut etiam quo nomine vocetur. Nam illud, quod quidam adjungunt: recte ne factum sit, totum in eo est, quod quale sit quærimus. Existunt etiam controversiæ ex scripti interpretatione, cum aut scriptum sit ambiguum, aut contrarium, aut dissidens à scribentis sententia. Istæ autem controversiæ non debent à facti qualitate sejungi. Nunquam enim tam quæritur quale sit genus ipsum rei, quam in scripto. Ita tria omnino remanent, quæ in disceptationem, aut controversiam cadere possunt: an aliquid sit, quale sit, & quid sit. Quam ob rem danda opera est, ut orator primum reum examinet, ut causa cognita, statim quæ sit causa ambigu cogitet an facti, an qualitatis, an definiti onis. Ac omnes ferè causæ, quæ quidem

sunt criminum plerunque inficiatione defenduntur. Nam & de pecuniis repetundis, de sicariis, de beneficiis, de peculatu inficiari necesse est. Sæpe autem non sit nec ne, sed qualis sit quæritur: ut in causa Milonis, in qua nihil de Clodii nece negabat, sed id jure. Ut vim vi illatam propulsaret: factum esse dicebat. Jure autem omnia defenduntur, quæ sunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentia, aut casu facta esse videantur. Postremo quid vocetur quæritur, in qua parte illud animadvertisendum est, non esse affectandas minutis illas definitiones verbi, de quo disceptatur, sed omni copia dicendi dilatandum, & explicandum, ne definitio reprehensio verbo uno, aut addito, aut adempto è manibus extorqueatur, neve redoleat doctrinam, exercitationemque penè puerilem, neve prius à mente judicis præterlabatur, quam percepta sit. In his autem controversiis pertractandis probatio opus est. Ad probandum autem duplex est oratori subjecta materies: una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, sed in re positæ ratione tractantur:

ut leges, tabulæ, testimonia, quæstiones
ut: Quod si duodecim tabulæ nocturnum
furem quoquomodo, diurnum vero si se telo
defenderit interfici impune voluerunt, quis
est qui quoquomodo quis imperfectus sit
puniendum putet? Archias non est pro-
fessus, immo vero his tabulis professus est,
quæ solæ ex illa professione, collegioque
prætorum obtinent publicarum tabularum
authoritatem. Minitatus est Miloni Clo-
dius. Vos ex Marco Favonio audistis,
Clodium sibi dixisse peritum Milonem
triduo. Clodius impudicus est. Cum so-
rore germana nefarium stuprum fecisse. L.
Lucullus juratus se quæstionibus habitis
dixit comperisse. Altera est, quæ tota in
disputatione, & argumentatione oratoris
collocata est. Ita in superiori genere de
tractandis argumentis, in hoc autem etiam
de inveniendis cogitandum est. Et primum
genus illud earum rerum, quæ ad orato-
rem deferuntur meditatum nobis in perpe-
tuum ad omnem usum similium causarum
esse debebit. Nam & pro legibus, & contra
leges: & pro tabulis, & contra tabulas:
& pro testibus, & contra testes: & pro
quæstionibus, & contra quæstiones dicere

solemus. In posteriori vero genere tres dicendi rationes requiruntur: una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse est, ut is, qui nobis causam adjudicaturus est aut inclinatione voluntatis in nos perpendeat, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipsarum explicatio, ac defensio posita est videtur omnem hujus generis quasi doctrinam continere, de ea primum loquemur. Ad hanc autem consequendam primum orator naturam causæ videat, quid faciat causam: id est: quo sublato controversia stare non possit: deinde quid veniat in judicium. Quod hoc modo quæritur: Interfecit Clodium Milo quid facit causam? quod tuendæ salutis causa. Hoc tolle, causa non erit. At insidiatum Miloni Clodium negabant accusatores. Veniet igitur in judicium, uter utri insidias fecerit. Postea videat locos probationum, qui ex sua vi, atque natura assumuntur. Assumuntur autem ex sua vi, cum aut res quæ sit tota

quæritur, aut pars ejus, aut vocabulum quod habeat, aut quippiam, rem illam quod attingat. Si res tota quæritur definitione universa vis explicanda est: ut pro Ligario. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium (si illud imperium esse potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ nullo publico confilio deferebatur) Sin pars: partitione: ut pro C. Rabirio perduellionis reo. Atque videmus hæc in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. Latere mortis erat instar turpissimæ, cum Saturnino esse furoris, & sceleris, virtus, & honestas, & pudor cum consulibus esse cogebat. Sin ex vocabulo: ut in Paradoxis, Laudetur vero hic imperator? aut etiam appelletur? aut hoc nomine dignus putetur? Quomodo? aut cui tandem hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? Sin ab eo, quod rem attingat, plures sunt argumentorum sedes, ac loci. Nam & conjuncta quærimus, & genera, & partes generibus subjectas, & similitudines, & dissimilitudines, & contraria, & consequen-

tia, & consentanea, & quasi præcurrentia, & repugnantia, & causas rerum vestigabimus, & ea, quæ ex causis orta sunt, & majora, paria, minora quæremus. Ex conjunctis sic argumenta ducuntur: ut pro lege Manilia. Etenim si vestigalia nervos esse reipublicæ semper duximus; eum certe ordinem, qui illa exercet firmamentum cæterorum ordinum recte esse dicemus. Ex genere autem: ut pro Milone. Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim quacunque ope possent à corpore, à capite, à vita sua propulsarent, non potestis hoc facinus improbum judicare, quin simul judicetis omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse pereundum. Ex parte autem ea, quæ subiecta est generi in M. Antonium prima. Quæ lex melior? utilior? optima etiam in Republica sæpius flagitata? quæ ne prætoriæ provinciæ plusquam annum, ne plusquam biennium consulares obtinerentur? Hac lege sublata videntur ne acta Cæsaris servari? Ex similitudine: ut in octava. In corpore si

quid ejusmodi est, quod reliquo corpori noceat uri, ac secari patiūr: ut membrorum aliquod potius, quām totum corpus intereat: sic in Reipublicæ corpore ut totum salvum sit, quicquid est pestiferum amputetur. At ex dissimilitudine in ter-
tia. Certus autem dies non ut sacrificii, sic consilii expectari debet. Jam ex con-
trario pro Milone. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis græcis comitibus ut solebat, sine uxore, quod nunquam ferè: cum hic infidior, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset cum uxore ve-
heretur, in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato an-
cillarum, puerorumque comitatu. Ex con-
sequētibus pro Roscio. Si lege occisus est Roscius, bona quoque lege venisse fateor; fin autem constat contra omnes non modo veteres leges, verum etiam novas occisum esse, bona quo jure, aut quomodo, aut qua lege venierint quæro? Ex consentaneis: ut pro Milone. Obyiam fit ei Clo-
dius expeditus in equo nulla rheda, nul-
lis impedimentis, nullis græcis comitibus,

ut solebat sine uxore, quod nunquam ferè. Ex repugnantibus pro Ligario. En ille, si potuisset illinc ullo modo evadere, Uticæ potius quam Romæ? cum P. Actio, quam cum concordissimis fratribus? cum alienis esse, quam cum suis maluisset? Ex præcurrentibus: ut pro Milone: Interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solemne, legitimum, necessarium ante diem tertiumdecimum calendarum Februarii Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo, Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret. Ex causis autem rerum sic pro lege Manilia. Itaque hæc vobis provincia Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis non modo à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. Ex iis autem, quæ sunt orta de causis pro Ligario. Causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset, nunc melior certe ea judicanda est, quam etiam dii adjuverunt. Ex majore pro Cecinna. Qui exercitus armatos movet, is advocationem togatorum

non videbitur movisse? Ex minore pro lege Manilia. Majores vestri s^epe mercatoribus, ac navicularioribus injuriosius tractatis bella gesserunt: vos tot civium Romanorum millibus uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Ex pari pro Q. Roscio comædo: nihil interest inter perjurum, & mendacem. Nam qui mentitur pejerare etiam confuevit. Sed jam ad eam partem accedamus, quæ in ratione conciliationis posita est. Valet enim plurimum ad vincendum probari mores, instituta, & facta, & vitam eorum, qui agent causas, & eorum, pro quibus: & item improbari adversariorum, valetque in primis ad victoriæ in causis consequendam animos eorum, apud quos agitur conciliari quām maxime ad benevolentiam, cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus gestis, existimatione vitæ; in oratoreque maxime lenitate vocis, vultus, pudoris significatione, verborum comitate, facilitate, liberalitate, pietate, grati animi opinione, mansuetudine: ut siquid persequatur acrius, invitum, ac coactum se id

facere præ se ferat. Reorum etiam exprimere mores oratione justos, integros, religiosos, timidos, perferentes injuriarum vel in principiis, vel in re narranda, vel in peroranda tantam habet vim, si est suaviter, & cum sensu tractatum, ut sæpe plus, quam causa valeat. Huic autem est illa dispar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes judicum permovet, impellitque ut aut oderint, aut diligent, aut invideant, aut salvum velint, aut metuant, aut spernant, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mæreantur, aut misereantur, aut punire velint, aut ad eos motus adducantur, si qui finitimi sunt, & propinqui his, ac talibus animi perturbationibus. Atque illud in primis sagacissime est ab oratore investigandum, quò magis declinet animus judicis, quid sentiat, quid existimet, quid expectet, quid velit, quò deduci oratione facillime posse videatur, ut facilius eum ut currentem incitare possit. Oportet autem eos motus, quos orator adhibere volet judici, ut in se ipso impressos, atque inustos esse præ se ferat verbis, sententiis, voce, vultu, collachrimatione denique ipsa. Neque enim facile est perfic-

cere, ut irascatur judex, si orator ipse id lente ferre videatur, neque ut oderit, nisi ipsum flagrantem odio ante viderit, neque ut ad misericordiam adducatur, nisi ille ipse dicendo, agendoque signa doloris ostenderit. Hæc autem ferè sunt in judicium animis molienda, amor, odium, iracundia, invidia, misericordia, spes, lætitia, timor, molestia. Sentimus autem amorem conciliari, si id velle videamur, quod sit utile ipsis, apud quos agamus defendere, si aut pro bonis viris, aut certe pro iis, qui illis boni, atque utiles sint laborare. Enitendum præterea est, ut ostendat orator in ea re, quam defendat aut dignitatem inesse, aut utilitatem, eumque cui conciliet hunc amorem significet nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino fecisse causa sua. Hæc autem omnia moderate ab eo sunt facienda, ne quos ob benefacta diligi voluerit, eorum laudem, atque gloriam, cui maxime invideri solet, nimis videatur efferre. Ex iis iisdem locis & odium in alios struet, vel à se dimovebit, eademque hæc genera tractanda sunt in iracundia vel excitanda, vel sedanda. Nam si quod ipsis, qui au-

diunt perniciosum, aut inutile sit, id factum augeat odium creatur, si in bonos viros, aut in eos, quos quisque minime debuerit, aut in Rempublicam tum excitatur si non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ, aut odii non dissimilis offensio. Item timor incutitur aut ex ipso forum periculis, aut ex communibus: interior est ille proprius, sed hic quoque communis ad eandem similitudinem est perducendus. Par, atque una ratio est spei, lætitiæ, molestiæ. Horum longe autem est acerrimus invidiæ motus tam in ea comprimenda, quam in excitanda. Invident autem homines maxime paribus, aut inferioribus, cum se relictos sentiunt, illos autem dolent evolasse: sed etiam superioribus invidetur sæpe vehementer, & eo magis, si intollerantius se jactant, & æquabilitatem communis juris præstantia dignitatis, aut fortunæ suæ transeunt. Quæ si inflammenda sunt maxime dicendum est non esse virtute parta, deinde vitiis, atque peccatis: tum si erunt honestiora, aut graviora, tamen non esse tanti ulla merita, quanta insolentia hominis, quantumque fastidium. Ad sedandum autem magno

illa labore, magnis periculis esse parta, nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata, seseque, siquam gloriam peperisse videatur, tametsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abjicere, atque deponere, omninoque perficiendum est, ut haec opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna cum laboribus, & miseriis permixta esse videatur. Jam misericordia movetur, si is qui audit adduci potest, ut illa, quae de altero deplorentur ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat, aut intuens alium crebro ad seipsum revertatur. Ita cum singuli casus humanarum miseriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolenter: tum afflita, & prostrata virtus maxime luctuosa est, & ut illa altera pars orationis, quae probitatis commendatione boni viri debet speciem tueri lenis, atque summissa: sic haec, quae suscipitur ab oratore ad commutandos animos, atque omni ratione flectendos intenta, ac vehemens esse debet: sed est quaedam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens esse volumus, difficilis ad distinguendum similitudo. Nam ex illa lenitate

ad hanc vim acerrimam influat oportet aliquid, & ex hac vi nonnunquam animi aliquid influendum est illi lenitati. In utroque autem genere dicendi & principia tarda sunt, & exitus tamen spissi, & producti esse debent. Nam neque affiliendum statim est ad illud genus orationis vehemens, nec cum in eam orationem ingressus sis celeriter discedendum est. Sed in perturbationibus excitandis in primis consideretur; postulet ne causa. Nam neque parvis in rebus adhibendae sunt haec dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere possimus, ne aut irrisione, aut odio digni putemur, si aut tragædias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quæ non possint commoveri. Sed quoniam tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus aut docendo, ut diximus, aut conciliando, aut permovendo, una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda: ut nihil aliud nisi docere velle videamur: reliquæ duæ sicuti sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus fusæ esse debebunt. Quoniam vero ad hoc idem videtur pertinere vel ad sedandas, vel ad

mollieandas, vel ad recreandas judicūm
mentes risus, & facetiarum tractatio, de
his quoque aliquid breviter afferemus. De
risu autem quinque sunt, quæ quærantur,
unum quid sit: alterum unde sit: tertium
sit ne oratoris velle risum movere: quartum
quatenus: quintum quæ sint genera ridi-
culi. Atque illud primum quid sit ipse
risus, quo pacto concitetur, ubi sit, quo-
modo existat, atque ita repente erumpat,
ut eum cupientes tenere nequeamus, &
quomodo simul latera, os, venas, vultum,
oculos occupet, viderint phisici. Neque
enim ad nos hoc pertinet. Locus autem
ridiculorum, unde proveniunt turpitudine,
& deformitate quadam continetur. Hæc
enim ridentur vel sola, vel maxime. Est
autem: ut ad illud tertium veniam: ora-
toris movere risum, vel quòd ipsa hilaritas
benevolentiam conciliat ei, per quem ex-
citata est, vel quòd admiramur omnes
acumen uno sæpe in verbo positum max-
ime respondentis, nonnunquam etiam lacef-
fentis vel quòd frangit adversarium, quòd
impedit, quòd elevat, quòd deterret, quòd
refutat, vel quòd ipsum oratorem politum
esse hominem significat, quòd eruditum

quòd urbanum, maximeque quòd tristitiam ac severitatem mitigat, & relaxat, odiosaque res fæpe, quas argumentis dilui non facile est joco, risuque dissolvit. Quatenus autem sint ridicula tractanda oratori perquām diligenter videndum est id quod in quærendi quarto loco posueramus. Nam nec insignis improbitas, & scelere juncta, nec rursus miseria insignis agitata ridetur. Facinorosi majore quadam vi, quām ridiculi vulnerari volunt, miseri illudi nolunt, nisi si se forte jactant. Parcendum est autem maxime charitati hominum, ne temere in eos dicamus, qui diliguntur. In hac autem re non modo illud præcipitur, ne quid insulſe, sed etiam siquid perridicule possis. Tria vero sunt genera facetiārum: ut ad illud perveniamus, quod ultimo loco posueramus: quorum unum re tractatur: alterum dicto: simul re, & dicto tertium. Re, si quando quid, tanquam aliqua fabella, narratur, in qua ita facta demonstranda sunt, ut mores ejus, de quo narres, ut sermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis qui audiunt tum geri illa, fierique videantur. In dicto autem ridiculum est id, quod verbi, aut senten-

tiæ quodam acumine movetur, sed verborum tollitur, si verba mutaveris, sententiarum permanet quibuscunque verbis uti velis. Sed quoniam infinitus est faciarum numerus ideo breviter explicatis non progrediemur ulterius, sed cum jam fatis à nobis de generis judicialis inventione dictum sit quam brevissime, quamvis ad deliberativum etiam, & demonstrativum quæ diximus possint accommodari, ad propriam reliquorum duorum generum inventionem tractandam accedemus, & ut ab eo, quod in laude, & vituperatione positum est exordiamur dico, perspicuum esse alia in homine optanda, alia laudanda. Optantur pecuniæ, genus, propinqui, amici, opes, valetudo, forma, vires, cæteraque quæ sunt aut corporis, aut externa. Verum quoniam ipsa virtus in harum rerum usu, ac moderatione maxime cernitur tractanda etiam in laudationibus hæc sunt naturæ, & fortunæ bona, ut si habuerit ille, quem laudamus bene his usum, si non habuerit sapienter caruisse, si amiserit moderate tulisse diamus. In his etenim summa laus est, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse

aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes, & copiæ non superbiæ videantur, ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, & materiam dedisse. Virtus autem, quæ est per se ipsa laudabilis, ac sine qua nihil laudari potest, plures habet partes. Sunt enim aliæ virtutes, quæ videntur in moribus hominum, & quadam comitate, ac beneficentia positæ, aliæ, quæ in ingenii aliqua facultate. In his tamen illæ potissimum commendantur, quæ non tam ipsis, qui eas in se habent, sed generi hominum fructuosæ putantur. Sed tamen in laudando jungenda sunt etiam hæc genera virtutum. Ferunt enim aures hominum cum illa, quæ jucunda, & grata, tum etiam illa quæ mirabilia sunt in virtute laudari. Et quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, & munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude justitiæ quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejusmodi aliquo officio is qui laudabitur fecerit. Itemque in cæteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta viden-

tar à viris fortibus sine emolumento, ac præmio, quæ vero etiam cum labore ip-
forum hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissime pos-
sunt, & audiri facillime. Ea denique enim virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri solet tulisse casus sapienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Neque tamen illa non ornant habiti honores, decreta virtutis præmia, res gestæ judiciis hominum comprobatae, in quibus etiam felicitatem ipsam Deorum immortalium judicio tributam laudationis est. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabilis, aut novitate primæ, aut genere ipso singulares. Neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent. Vituperandi autem præcepta contrariis ex vitiis sumenda esse perspicuum est. Sed ut aliquando ad tertium genus caufæ perveniamus suadere aliquid, aut dissuadere gravissimæ mihi videtur esse

L

personæ. Nam & sapientis est consilium explicare suum de rebus maximis, & honesti, & diserti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione persuadere posset. Ergo in suadendo nihil est optabilius, quam dignitas. Nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit suasor, sed quid interdum magis sequatur, videt. Nemo est enim præsertim in clara civitate, quin putet expetendam maxime dignitatem, sed vincit utilitas plerunque, cum subest ille timor ea neglecta, ne dignitatem quidem posse retineri. Controversia autem inter hominum sententias aut in illo est: utrum sit utilius, aut etiam, cum id convenit, certatur, utrum honestati potius, an utilitati consulendum sit. Quæ quia pugnare inter se videntur, qui utilitatem defendet enumerabit commoda pacis, opum, potentiae, pecuniae, vectigalium, præsidii militum, utilitates cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur. Itemque incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellat majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriofa colliget, posteritatis immortalē memoriam augebit, utilitatem ex laude nasci defendet, semperque cum

dignitate esse conjunctam. Sed quid fieri possit, aut non possit, quidque etiam sit necesse, aut non sit in utraque re maxime est quærendum. Ad consilium autem de Republica dandum caput est nosse rempublicam, ad dicendum vero probabiliter nosse mores civitatis. Qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum. Et quanquam una ferè vis est eloquentiæ, tamen quia summa dignitas est populi, gravissima causa Reipublicæ, maximi motus multitudinis, genus quoque dicendi grandius quoddam, & illustrius esse adhibendum videtur, maximaque pars orationis admovenda est ad animorum motus nonnunquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua aut in spem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos, sæpe etiam à temeritate, iracundia, spe, injuria, invidia, crudelitate revocandos. Exposui ferè, ut potui, in omni genere causarum, quæ sequi possumus, quæ fugere, quæ spectare, qua omnino in causis ratione versari. Proximum est, ut de dispositione orationis, ut proposuimus, aliquid breviter pertractemus. Cujus

ratio duplex est ; altera, quam affert natura causarum, altera, quæ oratorum judicio, & prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus, deinde ut rem exponamus, post ut eam probeimus nostris præfidiis confirmandis, contrariisque refutandis : deinde ut concludamus, atque ita peroremus. Hoc dicendi genus natura ipsa præscribit. Ut vero statuamus ea, quæ probandi, docendi, persuadendi causa dicenda sunt, quemadmodum componamus id est vel maxime proprium oratoris prudentiæ. Nam & digredi ab eo, quod proposueris, atque agas permovendorum animorum causa sæpe utile est. Itaque vel narratione exposita sæpe datur ad commovendos animos digrediendi locus, vel argumentis nostris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus si habet eam causa dignitatem, atque copiam recte id fieri potest. Sed quemadmodum in oratore optimus quisque sic in oratione firmissimum quidque primum esse debet, dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quæ excellant serventur etiam ad perorandum, si quæ erunt mediocria in medium agmen conjiciantur. His omnibus rebus considera-

tis, tum denique id quod est primum dicendum, postremo debemus cogitare, quo utamur exordio. Nam si quando id primum invenire voluerimus nullum nobis occurret, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, aut commune. Principia autem dicendi causarum propria esse, ab earumque visceribus deduci oportet. Iccirco tota causa pertentata, atque perspecta; locis omnibus inventis, atque instructis considerandum est, quo principio sit utendum. Sumetur enim ex iis rebus, quæ erunt uberrimæ vel in argumentis; vel in iis partibus, ad quas diximus digredi sæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cum erunt penè ex intima defensione deprompta, & apparebit ea non modo non esse communia, nec in alias causas posse transferri, sed penitus ex ea causa, quæ tunc agatur defluxisse. Omne autem principium aut rei totius, quæ agetur significationem habere debebit, aut aditum ad causam, & munitionem, aut quoddam ornamentum, & dignitatem, sed oportet ut ædibus, ac templis vestibula, & aditus, sic causis principia proportione rerum præponere. Itaque

in parvis, atque frequentibus causis ab ipsa
re saepe est exordiri commodius; cum vero
erit utendum principio aut ex reo, aut ex
adversario, aut ex re, aut ex iis, apud
quos agitur ducemus sententias. Ex reo,
quæ significant virum bonum, quæ liberalem,
quæ calamitosum, quæ misericordia dig-
num, quæ valeant contra falsam crimina-
tionem. Ex adversario iisdem ex locis
ferè contraria. Ex re si crudelis, si infan-
da, si præter opinionem, si immerito, si
misera, si ingrata, si indigna, si nova, si
quæ restitui, sanarique non possit. Ex iis
autem, apud quos agetur, ut benevolos,
benéque existimantes efficiamus. Maxima
vero copia principiorum ad judicem aut
alliciandum, aut incitandum ex his locis
trahitur, qui ad motus animorum conficien-
dos inerunt in causa, quos tamen totos in
principio explicari non oportebit, sed tan-
tum impelli primo judicem leniter, ut iam
inclinato reliqua incumbat oratio. Con-
nexa autem ita esse consequenti orationi
decebunt, ut tanquam cohærentia cum
omni corpore membra esse videantur, non
ut sibi audientiam velle facere videantur.
Sed quando utendum, aut non sit, narra-

tionē, consilii est. Neque enim si nota res est, nec si dubium sit, quid gestum sit, narrari oportet, nec si adversarius narravit, nisi si refellemus ne illa, quæ suspicionem, & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter persequamur, & quidquid poterit detrahamus. Fiet autem narratio brevis si verbum nullum redundet, & cum tantum verborum est, quantum necesse est. Erit autem perspicua, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupte narrabimus. Sequitur ut causa ponatur, in quo videndum est quid in controversiam veniat, tunc suggerenda sunt firmamenta causæ conjuncte & in firmandis contrariis & tuis confirmandis. Namque una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet, ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærerit. Sed quia neque reprehendi, quæ contra dicuntur possunt, nisi tua confirmes, neque hæc confirmari, nisi illa refellas; ideo hæc & natura, & utilitate, & tractatione conjuncta sunt. Omnia vero concludenda plerunque rebus augendis, vel inflammando judice, vel mitigando: omniaque cum superioribus orationis locis,

tum maxime extremo ad mentes judicium permovendas, & ad utilitatem nostram vocandas conferenda sunt. Cum vero omnis ex re, atque verbis constet oratio; neque verba sedem habere possint, si rem subtraxeris; neque res lumen, si verba semoveris, cum de rebus hactenus, earumque serie dictum sit ad verborum elocutionem jam nostra convertetur oratio; Quæ in hoc posita est, ut latine, ut plane, ut ornate, ut ad id quocunque agetur apte dicamus, sed illa duo superiora linquamus, quæ cognitionem habent facilem. Neque enim conandum est docere eum dicere, qui loqui nesciat, nec sperandum, qui latine non possit, hunc ornate esse dicturum, neque vero qui non dicat, quod intelligamus, hunc posse, quod miremur dicere, & ad ornatum verborum deveniamus. Cum igitur omnis oratio conficiatur ex verbis; eorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde conjuncte. Nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est, alius, qui ex continuatis, conjunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quæ propria sunt, & certa quasi vocabula rerum penè una nata cum rebus ipsis,

aut iis, quæ transferuntur, & quasi alieno in loco collocantur, aut iis, quæ novamus, & facimus ipsi. In propriis est igitur verbis ea laus oratoris, ut abjecta, atque obsoleta fugiat: lectis, atque illustribus utatur, in quibus plenum quiddam, ac sonans inesse videatur. Sed in hoc verborum genere priorum delectus est quidam habendus, atque is aurium quodam judicio ponderandus, in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Quoniam vero in propriis vitium tantummodo vitamus, in quo non magna est laus oratoris, quid ipse ædificet, & in quo adjungat artem, id esse à nobis quærendum, atque explicandum videtur. Tria sunt igitur, quæ in verbo simplici orator afferat ad illustrandam, atque exornandam orationem: aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum. Quia vero inusitata prisca ferè, ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jamdiu intermissa, poetarumque licentiæ liberiora, quam oratorum, sed quæ tamen propter antiquitatem habent aliquando in oratione dignitatem, ut proles, sibiles, effari, nuncupari, opinabari, rebar, in propriis sunt de iis nihil dico. Ita duo omni-

no remanent simplicium verborum genera, quæ afferant splendorem orationi novatorum scilicet, & translatorum. Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit ipso gig-
nuntur, ac fiunt vel conjungendis verbis: ut
versutiloquus, vel sine coniunctione: ut
incurveſcere. Proximus ille modus trans-
ferendi verbi late patet, quem necessitas ge-
nuit inopia coacta, & angustiis, post autem
delectatio, jucunditasque celebravit. Nam
ut vestis frigoris depellendi cauſa primo
reperta, post adhiberi cœpta est ad orna-
mentum etiam corporis, & dignitatem:
Sic verbi translatio instituta est inopiæ cau-
ſa, frequentata delectationis. Nam gem-
mare vites, luxuriem eſſe in herbis, lætas
ſegetes etiam rustici dicebant: quod enim
declarari vix verbo proprio potest, id
translatuſ cum eſt dictum illuſtrat id, quod
intelligi volumus, ejus rei, quam alieno
verbo posuimus, ſimilitudo. Ergo hæ
tranſlationes quaſi mutationes ſunt, cum
quod non habeas, aliunde ſumas. Illæ
autem, quæ non inopiam indicant, ſed
orationi ſplendoris aliquid accerſunt, de-
lectant maxime, cum verbum ſimilitudine
quadam in alieno loco tanquam in ſuo po-

fitum agnoscitur, quod si nullam habet similitudinem cum eo repudiatur. Quam ob rem ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem: ut concionum procellas, eloquentiæ flumen: aut quæ rem totam five facti aliquujus, five consilii magis significant; ut illa; incensum ira, inflammatum cupiditate, lapsum errore: aut brevitatis causa: ut illud pro Milone. Magnum fuit Miloni confidere illam pestem: non potuerunt brevius propriis verbis tot scelera exponi, quām sunt uno significata translatio. Qua in re fugienda est dissimilitudo, ne cæli ingentes fornices dicamus, cum nulla sit in sphaera fornicis similitudo. Deinde videntur est, ne longe simile sit duætum. Nam libentius scopulum, quām Syrtim matrimonii dixerim: voraginem bonorum potius, quām Charibdim. Facilius enim ad ea, quæ visa, quām ad illa, quæ audita sunt mentis oculi feruntur. Summa vero laus est verbi transferendi, ut sensum feriat id, quod translatum sit. Qua re fugienda est omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahat similitudo. Nolo morte dici Africani castratam Rempublicam. Nolo stercus curiæ dici

Glauciam, quamvis sit simile. Est enim in utroque deformis cogitatio similitudinis. Nolo præterea translatum esse majus, quam res postulet: ut tempestas commessationis, aut minus: ut commessatio tempestatis, aut angustius, quam illud proprium, ac suum: ut me adiri abnuto. Melius esset veto, prohibeo, absterreo. Atque etiam si vereamur ne paulo durior translatio esse videatur, mollienda est præposito sæpe verbo: ut in M. Antonium. Manendum mihi statuebam in vigilia quasi quadam consulari, ac senatoria. Etenim verecunda esse debet translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse videatur. Fit & aliud genus translationis non uno verbo, ut superiora, sed pluribus continuatis, ut aliud dicatur, & aliud intelligatur: ut pro Rabirio perduellionis reo? Nec tuas unquam rationes ad eos scopulos appulisses, ad quos S. Titii afflictam navem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum videres. In quo obscuritas fugienda est, ne ex allegoria fiat ænigma. Est & aliud genus, cum ornandi causa verbum proprium proprio commutatur: ut Cunæta Asia, atque Græcia vestrum auxilium expectare

propter periculi magnitudinem coguntur pro Asiaticis, & Græcis: ex quo genere Martem communem pro bello in Oratione pro Milone dixit Cicero, curiam pro senatu, campum pro comitiis, togam pro pace, arma, ac tela pro bello, & virtutes, & vitia pro ipsis, in quibus illa sunt ut: Infidior superatus; vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Huic sunt finitima illa minus ornata, sed tamen non ignoranda, cum intelligi volumus aliquid aut ex parte totum: ut mucronem pro gladio; ut pro Ligario. Cujus latus mucro ille petebat? aut ex toto partem, ut ferrum pro gladio: ut post redditum in senatu. Cum ferro, & facibus tota urbe volitantes. Aut ex uno plures: ut Romanus prælio vicit, pro Romanis. Aut cum ex pluribus unum: ut pro Milone. Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum Cladio comparamus, cum de seipso tantummodo loqueretur. Diximus de singulorum verborum virtute. Sequitur verborum continuatio, quæ duas res maxime collocationem primum, deinde modum

M

quendam, formamque desiderat. Collocationis est componere, & struere verba sic, ut neve asper eorum concursus, neve hiulcus sit: sed quodammodo coagmentatus, & levis, ut junctam orationem efficiat, ut cohærentem, ut lenem, ut æquabiliter fluentem. Hoc assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita jungemus, ut neve aspere concurrant, neve vastius diducantur. Collocationem subsequitur modus, & forma verborum, in quo illud est vel maximum vitium, quod versus in oratione si efficitur coniunctione verborum vitium est, & tamen eam coniunctionem sicuti versum numerose cadere, & quadrare, & perfici volumus. Neque quidquam est, quod magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distinguat, quam quod ille rudis incondite fundit quantum potest, & id, quod dicit spiritu, non arte determinat. Orator autem sic alligat sententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur & astricte, ut soluto, ut verba neque alligata sint quasi certa aliqua lege versuum, neque ita soluta, ut vagentur. Quamobrem illud est in primis efficiendum, ne fluat

oratio, ne vagetur, ne infistat interius, ne excurrat longius, ut membris distinguatur, ut conversiones habeat absolutas. Quare primi, & postremi pedes sunt ratione quadam numerorum servandi. Quia medii latere possunt; modo ne circuitus ipse verborum sit aut brevior, quam aures expectent, aut longior, quam vires, atque anima patiatur. Sed in extremitate variandi sunt pedes, ne aut animorum judiciis repudientur, aut aurium satietate. Atque ideo horum pedum vicissitudines efficient, ut neque ii satientur, qui audient fastidio similitudinis, nec nos id, quod faciemus dedita opera facere videamur. Postquam vero haec omnia adhibuerimus, quae a nobis dicta sunt de singulorum laude verborum, de coniunctione, de numero, atque forma: tum est quasi lumenibus distinguenda, & frequentanda omnis oratio sententiarum, atque verborum. Nam & commoratio una in re permultum movet, & illustris explanatio: rerumque quasi gerantur, sub aspectum penè subjectio, quae & in exponenda re plurimum valet, & ad illustrandum id, quod

exponitur, & ad amplificandum, ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum esse videatur: & huic contraria sœpe præcilio est, & plus ad intelligendum, quām dixeris, significatio, & distincte concisa brevitas, & extenuatio, & huic adjuncta illusio, & ab re non longa digressio, in qua cum fuerit delectatio, tum redditus ad rem aptus, & concinnus esse debet: propositioque quid sis dicturus, & ab eo, quod est dictum, sejunctio, & redditus ad propositum, & iteratio, & rationis apta conclusio: tum augendi, minuendive causa veritatis superlatio, atque trajectio, & rogatio, atque huic finitima quasi percunctatio expositioque sententiæ suæ, tum illa, quæ maxime quasi irrepit in hominum mentes, alia dicentis, ac significantis dissimulatio, quæ est perjucunda, cum in oratione non contentione, sed sermone tractatur: deinde dubitatio, tum distributio, tum correctio, vel ante, vel postquam dixeris, vel cum aliquid à te ipso rejicias: præmunitio est etiam ad id, quod aggrediare, & rejectio in alium: communicatio, quæ est quasi cum iis ipsis, apud quos dicas, deliberatio,

morum, ac vitæ imitatio vel in personis, vel sine illis magnum quoddam ornementum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maxime, sœpe autem etiam ad commovendos. Personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi, descriptio, erroris inductio, & in hilariatem impulsio, ante occupatio: tum duo illa, quæ maxime movent, similitudo, & exemplum, digestio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio, vox quædam libera, atque etiam effrenatior augendi causa, iracundia, objurgatio, promissio, deprecation, obsecratio, declinatio brevis à proposito, non ut superior illa digressio, purgatio, conciliatio, læsio, optatio, atque execratio. His ferè lumini- bus illustrant orationem sententiæ. Orationis autem ipsius tanquam armorum est vel ad usum comminatio, & quasi petitio, vel ad venustatem ipsam tractatio. Nam & geminatio verborum habet interdum vim, leporem alias, & paulum immutatum verbum, atque deflexum: & ejusdem verbi crebra tum à primo repetitio, tum in extremum conversio, & in eadem ver-

ba impetus, & concursio, & adjunctio, & progressio, & ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, & revocatio verbi, & illa quæ similiter definunt, aut quæ cadunt similiter, aut quæ paribus paria referuntur, aut quæ sunt inter se similia. Est etiam gradatio quædam, & conversio, & verborum concinna transgressio, & contrarium, & dissolutum, & declinatio, & reprehensio, & exclamatio, & imminutio, & quod in multis casibus ponitur, & quod de singulis rebus propositis ductum referatur ad singula, & ad propositum subjecta ratio, & item in distributis supposita ratio, & permisso, & rursum alia dubitatio, & improvisum quiddam, & dinumeratio, & alia correctio, & disputatio, & quod continuatum & interruptum, & imago, & sibi ipsi responsio, & immutatio, & disjunctio, & ordo, & relatio, & digressio, & circumscripicio. Hæc sunt, vel horum similia, quæ sententiis orationem, verborumque confirmationibus illuminent. Sed quoniam duæ sunt partes orationis illustrandæ, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornate, de qua diximus, altera apte hoc est, quod maxime

deceat in oratione, de qua breviter agendum videtur, quanquam id quidem perspicuum est. Non igitur omni causæ, nec auditori, neque personæ, neque temporis congruit unum genus orationis. Nam & causæ capitatis alium quendam verborum sonum requirunt, alium rerum privatarum, atque parvarum, & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud judicia, aliud sermones, aliud consolatio, aliud objurgatio, aliud disputatio, aliud historia desiderat. Refert etiam, qui audiant, senatus, an populus, an judices, frequentes, an pauci, an singuli, & quales ipsi quoque oratores, qua sint ætate, honore, authoritate debet videri. Tempus pacis, an belli, festinationis, an ocii. Itaque hoc loco nihil aliud sanè est, quod præcipi posse videatur, nisi ut figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item illius mediocris ad id, quod agimus accommodatam diligamus, ut humilia subtiliter, magna graviter, mediocria temperate dicantur. Ornamentis iisdem uti ferè licebit aliæs contentius, aliæ summissius: omnique in re posse quod deceat facere, artis, & naturæ est, scire quid, quandoque deceat, prudentiæ. Sed

jam his breviter explicatis memoria nobis opus est, quām iis, qui exercere voluerint, arte quadam loci sunt capiendi, & ea, quæ memoria tenere vellent effingenda animo, atque in his locis collocanda: sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conservaret: res autem ipsas rerum effigies notaret. Ea etenim maxime animis nostris effinguntur, quæ sunt à sensu tradita, atque impressa: accerrimus autem ex omnibus nostris sensibus est sensus videndi. Quare facillime animo teneri possunt ea, quæ perciperentur auribus, & cogitatione, si etiam oculorum commendatione animis traderentur, ut res cæcas, & ab aspectus judicio remotas confirmatio quædam, & imago, & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti vix possemus, intuendo quasi teneremus. Quare hac exercitatione non eruenda memoria est, si est ulla naturalis, sed certe, si latet, evocanda est. Memoriam sequitur actio, ut tandem ad ultimam nostri sermonis partem perveniamus, quæ una Demosthenis testimonio in dicendo maxime dominatur, in qua primum vocem moderari debemus, & aptè orationum formæ accom-

modare. Aliud enim vocis genus iracundia fibi affluit acutum, incitatum, crebro incidens: aliud miseratio, ac mæror, flexibile, plenum, interruptum, flebili voce. Aliud metus demissum, & hæsitans, & abjectum. Aliud vis contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione gravitatis. Aliud voluptas: effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud molestia sine commiseratione, grave quidam, & uno pressu, ac fono obductum. Omnes autem hos vocis motus subsequi debet gestus universam rem, & sententiam significatione declarans laterum inflexione, manus autem minus arguta, digitis subsequens verba, non exprimens, brachium procerius projectum, quasi quoddam telum orationis. Supplosio pedis in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia; in eo autem ipso dominatus est omnis oculorum. Quare ipsorum est magna moderatio. Nam oris non est nimium mutanda species. Oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significemus aptè cum genere ipso orationis. Est enim actio quasi

fermo corporis, quo magis menti congruens esse debet. Oculos enim natura nobis ad motus animorum declarandos dedit. Exposui breviter quas partes oratorem habere oporteat. Eas vero facile consequemur diligentia, imitatione, & exercitatione, sine quibus inane erunt omnes à nobis suscepiti labores.

TRYPHONIS CABRIELII
DE SPHERICA RATIONE
EX MACROBIO, ET PLINIO
BREVIS, ET DISTINCTA TRACTATIO.

Clarissimo Juveni Francisco Benedicto Patricio
Veneto patrono suo Jafon de Nores S. P. D.

CUM rerum cœlestium scientia, & ea
præcipue, quæ de ortu, & occasu signo-
rum inscribitur ad eas, quibus poetæ sæpe
utuntur temporum, aut locorum descrip-
tiones ita necessaria videatur, ut sine il-
la vix, aut ne vix quidem cognosci pos-
fint, propterea cum meo in Horatii artem
poeticam commentario conjungendum esse
Tryphonis Cabrielii compendium hoc ex-
istimavi. Quod in eo primum de ortu,
& occasu signorum, quos ante eum nemo
novit; deinde aliis de rebus ad cœli or-
bes pertinentibus facilis, & certa notitia
explicatur. De quibus sæpe apud poetas
fit mentio. Quare cum putarem è re stu-
diosorum magnopere futurum, si tam uti-

lis, tam ad poetas percipiendos necessaria doctrina tam distincte, tam breviter à Tryphone tradita divulgaretur; ex illa cogitatione cupiditas emersit: cum recordatus essem & quid tu de hoc indice potius, quam libello sentires; & quid ego tibi pro amicitiae nostrae necessitudine, meaque in te observantia deberem. Volui igitur cum in Cyprum insulam, hoc est in patriam meam, sim navigaturus relinquere apud te, quod cum videoas mei nominis in animo tuo memoria renovetur. Itaque hoc, quod Trypho ille magnus composuit, officii loco tibi à me inscriptum emitto ut & illius virtutem, & meum in te studium sæpe recognoscas. Sæpe enim te & res, quæ docetur; & is, qui docet illa præclara ad legendum invitabit. Vale; & me, qui in te amando, & colendo nemini concedo eo, quo cœpisti amore, dilige.

Ordo à Tryphone servatus in hac
spheræ tractatione.

Præcipuum hoc Tryphonis fuit consilium in hac brevissima spheræ tractatione, ut ex eo sæpe audivimus, explicare. s. rationem de ortu, & occasu signorum juxta poetarum sententiam: cum vidisset eam rem à paucis admodum animadversam. Sed quoniam intelligere non facile possumus, quæ ad ortus, & occasus signorum videntur pertinere, nisi prius stellarum errantium, solisque ipsius, præcipue cursus perfecte cognitos habeamus, neque hos sine cœlestium circulorum descriptione. Ideo ortus, & occasus signorum Trypho explicaturus exorditur à puncto cœlestis circumferentiæ, hoc est ab ipsa terra; tum, quoniam semper circa terram ab ortu in occasum cœli sphaera verticibus innixa devolvitur: neque aliter posset continuo moveri, de verticibus, quos Græci, polos appellant; inde de spheræ circulis, hoc est de quinque paralelis, de Zodiaco, de duobus Coluris, de Meridiano & Orizonte; tum de cursu septem stellarum erran-

N

tium, ac de Solis præcipue; tum de Lunæ proprio per tres signiferi lineas; ultimo de ortu, & occasu signorum breviter, & distincte pertractat.

De puncto cœlestis circumferentiæ, hoc est
de terra.

Physici terram ad magnitudinem cœli
puncti modum obtinere docent.

De Cœli verticibus.

Cum vero semper circa terram ab ortu in occasum cœli sphaera volvatur, vertex hic qui septentriones habet, quoquoversum mundana volubilitate vertatur: quoniam super nos est, semper à nobis videtur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus nec ipse à nobis unquam videtur, nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit.

De modo intelligendi cœlestes circulos.

Natura cœlestium circulorum incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. Sed in Zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spatii lata dimensio porrectis

fideribus occupabat, duabus lineis limitatum est, & tertia ducta per medium ecliptica vocatur. Quia cum cursum suum in eadem linea pariter Sol, & Luna conficiunt alterius eorum necesse est venire defectum. Solis, si ei tunc luna succedat. Lunæ, si tunc adversa sit foli.

De Quinque paralelis.

Quinque alii circuli paraleli vocantur. Horum medius, & maximus est æquinoctialis: duo extremitatibus vicini, atque ideo breves, quorum unus septentrionalis dicitur, alter australis. Inter hos, & medium duo sunt tropici majores ultimis, medio minores, ex utraque parte zonæ usitatae terminum facientes. Constat enim Solem neque ultra Cancrum, neque ultra Capricornum meare, sed cum ad hæc signa pervenerit, mox reverti.

De Coluris.

Præter hos duo sunt alii circuli coluri ambientes utrosque vertices, atque inde in diversa diffusi, & se in summis interfecant, & quinque paralelos in quaternas partes æqualiter dividunt Zodiacum interfecan-

tes, ut unus eorum per Arietem, & Libram; alter per Cancrum, atque Capricornum decurrat.

De Meridiano, & Orizonte.

Meridianus, & Orizon non scribuntur in sphaera. Quia certum locum habere non possunt, sed pro diversitate circumspicientis, habitantive variantur. Meridianus est enim, quem Sol, cum super hominum verticem venerit ipsum diem medium efficiendo designat; Et quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium verticem despicit. Similiter facit sibi Orizontem circumspectio singulorum. Orizon est enim veluti quodam circulo designatus terminus cœli, quod super terram videtur.

De motu septem Errantium stellarum.

Solem, ac Lunam, & stellas quinque, quibus ab errore nomen est, præter quod secum trahit ab ortu in occasum cœli diurna conversio, suo motu in orientem ab occidente procedere apud pressius intuentes ita esse verum constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoque ipsis

possit probari. Consideremus enim signorum ordinem, quibus Zodiacum distinctum videmus, & ab uno quolibet signo ordinis ejus sumamus exordium. Cum Aries oritur post ipsum Taurus emergit, hunc Gemini insequuntur, hos Cancer, & per ordinem reliqua. Si istae ergo in occidentem ab oriente procederent non ab Ariete in Taurum, qui retro est, nec à Tauro in Geminos signum posterius volverentur, sed potius à Geminis in Taurum, & à Tauro in Arietem recta mundanæ volubilitatis accessione prodirent: cum ergo à primo in signum secundum, & à secundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ posteriora sunt revolvantur, fine dubio constat non cum cœlo, sed contra cœlum moveri.

De forma, & ratione Lunæ.

Luna semper dimidiām sui partem habet illustratam à Sole, sed quanto magis est ei subjecta, tanto magis pars superior, quæ à nobis non videtur, illustratur, quanto vero magis discedit, tanto magis pars inferior, quæ à nobis videtur lucet. Unde in oppositione tota apparet.

De cursu Lunæ per tres Zodiaci lineas,
hoc est de capite, & cauda Draconis.

Interjectio illa eclipticæ lineæ, per quam
Luna ab austro in aquilonem movetur dra-
conis caput appellata est. Ea vero, per
quam ab Aquilone in austrum labendo per-
currit cauda nuncupatur.

De ortu, & occasu signorum ex Plinii libro
XVIII. Capite. XXV.

Ortus, occasusque signorum binis modis
intelliguntur. Aut enim adventu solis oc-
cultantur stellæ, aut ejusdem abscessu pro-
feruntur. Alio modo, quo die incipiunt,
vel desinunt apparere oriente, vel occi-
dente Sole matutini, vespertinive cog-
nominati, prout alterutris eorum mane,
vel crepusculo contingit.

Hermolaus Barbarus.

Prima stellarum ratio heliaca est, altera
vero Chronicha.

F I N I S.

